Univerza v Ljubljani

Fakulteta za socialno delo

Blaženka Barlović

Spremembe življenjskega sloga v Krakovem, študija primera Krakovska ulica 21

Diplomsko delo

Ljubljana, 2026

Univerza v Ljubljani

Fakulteta za socialno delo

Blaženka Barlović

Spremembe življenjskega sloga v Krakovem, študija primera Krakovska ulica 21

Diplomsko delo

Študijski program: Socialno delo

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Ljubljana, 2026

ZAHVALA

Najprej se iskreno zahvaljujem mentorju, doc. dr. Sreču Dragošu, za strokovno usmerjanje, podporo in pomoč pri preoblikovanju začetne raziskovalne ideje v diplomsko nalogo.

Posebej se zahvaljujem lastniku hiše, Milošu Pantošu, ki mi je dovolil, da raziskavo zasnujem na primeru hiše na Krakovski ulici 21, ter mi s svojim sodelovanjem omogočil pomemben vpogled v njeno zgodovino in današnjo rabo.

Hvaležna sem tudi svoji družini in prijateljem, ki so me med pisanjem naloge spodbujali, mi stali ob strani in verjeli vame.

Nazadnje se zahvaljujem zaposlenima v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Kristijanu Trohi in dr. Barbari Žabota, za prijaznost, strokovno usmerjanje, pomoč in dragocene nasvete pri raziskovanju arhivskega gradiva, ki je bilo ključno za nastanek te naloge.

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Blaženka Barlović

Naslov naloge: Spremembe življenjskega sloga v Krakovem, študija primera Krakovska ulica 21

Kraj: Ljubljana

Leto: 2026

Število strani: 84

Število prilog: 5

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Povzetek: V diplomskem delu sem raziskovala spremembe življenjskega sloga prebivalcev hiše na Krakovski ulici 21 v Krakovem v Ljubljani. Raziskava je temeljila predvsem na analizi arhivskih virov, med katerimi so bili mestni adresarji, hišne pole in družinski list. Podatke iz arhivov sem dopolnila z intervjujem s sedanjim lastnikom hiše. Za raziskovanje sem izbrala hišo na Krakovski ulici 21, ker stoji v zgodovinsko in prostorsko posebnem delu Ljubljane, ki je zavarovan kot kulturni in arheološki spomenik. Prebivalci Krakovega so se zaradi lege naselja, dostopnosti zemlje, vrtov in vodnih poti v preteklosti ukvarjali z značilnimi pridobitnimi dejavnostmi. Spremembe njihovega dela, bivanja in sestave gospodinjstev je bilo mogoče spremljati tudi s pomočjo ohranjenega arhivskega gradiva. V teoretičnem delu sem predstavila pojme življenjskega sloga, življenjskega sveta in vsakdanjega življenja. Teoretična izhodišča sem povezala z zgodovinskim in družbenim razvojem Krakovega, nato pa sem izvedla študijo primera hiše na Krakovski ulici 21. Ugotovila sem, da so se spremembe življenjskega sloga pokazale predvsem v poklicni strukturi prebivalcev, sestavi gospodinjstev ter načinih uporabe prostorov v hiši in ob njej. V preteklosti so bili nekateri deli hiše, kot sta hlev in gospodarsko poslopje, povezani s kmetijskimi in drugimi pridobitnimi dejavnostmi, danes pa teh funkcij nimajo več. Hiša je danes razdeljena na več najemniških enot, kar kaže tudi na drugačno organizacijo bivanja. Iz intervjuja s sedanjim lastnikom sem ugotovila, da posege v hišo omejujejo zahteve, povezane z varovanjem kulturne dediščine zaradi odloka o razglasitvi Krakovega in Eipprove ulice za kulturni in zgodovinski spomenik iz leta 1986.

Ključne besede: Krakovo, življenjski slog, življenjski svet, študija primera

DIPLOMA THESIS DATA

Name and surname: Blaženka Barlović

Title: Lifestyle Changes in Krakovo: A case study of Krakovska street 21

Place: Ljubljana

Year: 2026 :

Number of pages: 84

Number of appendices: 5

Supervisor: Assist. Prof. dr. Srečo Dragoš

Abstract: In my undergraduate thesis, I examined changes in the lifestyles of the residents of the house at 21 Krakovska Street in the Krakovo neighbourhood of Ljubljana. The research was based primarily on an analysis of archival sources, including city directories, house census sheets, and a family register. I supplemented the archival data with an interview with the current owner of the house. I selected the house at 21 Krakovska Street as a case study because it is located in a historically and spatially distinctive part of Ljubljana that is protected as a cultural and archaeological monument. Due to the location of the settlement and access to land, gardens, and waterways, the residents of Krakovo traditionally engaged in characteristic livelihood activities. Changes in their work, living arrangements, and household composition could be traced through the preserved archival material. In the theoretical part of the thesis, I presented the concepts of lifestyle, lifeworld, and everyday life. I connected these theoretical foundations with the historical and social development of Krakovo and subsequently conducted a case study of the house at 21 Krakovska Street. The findings showed that lifestyle changes were reflected primarily in the occupational structure of the residents, household composition, and the ways in which the spaces within and around the house were used. In the past, certain parts of the property, such as the stable and the outbuilding, were connected with agricultural and other livelihood activities, whereas today they no longer serve these functions. The house is now divided into several rental units, which also indicates a different organisation of residential life. The interview with the current owner revealed that alterations to the house are restricted by cultural heritage protection requirements arising from the 1986 Decree designating Krakovo and Eipprova Street as a cultural and historical monument.

Keywords: Krakovo, lifestyle, case study, world of everyday life

Kazalo vsebine

1. Teoretični uvod 1
1.1. Teoretična izhodišča 1
1.1 1. Življenjski slog....1
1.1.2. Življenjski svet....2
1.1.3. Raziskovanje življenjskega sveta....4
1.1.4. Skupnost in lokalno okolje....5
1.1.5. Vsakdanje življenje....6
1.1.6. Dom kot prostor vsakdanjega življenja....7
1.1.7. Pregled dosedanjih raziskav o prostoru, prebivalstvu in vsakdanjem življenju v Krakovem....9
1.2. Raziskovalno okolje: Krakovo kot prostor vsakdanjega življenja....10
1.2.1. Zgodovinski razvoj Krakovega....13
1.2.2. Poimenovanje in identiteta prostora....15
1.2.3. Prostorska podoba Krakovega in razvoj bivanja 16
1.2.4. Vrtovi kot del organizacije vsakdanjega življenja 19
1.2.5. Prebivalstvo in spremembe načina življenja....20
1.2.6. Gospodarske dejavnosti in spremembe načina življenja 21
1.2.6.1. Obdelovanje zemlje in vrtnarstvo 22
1.2.6.2. Ribištvo in čolnarstvo 22
1.2.6.3. Prehod v urbano gospodarstvo....23
1.2.7. Dejavniki sprememb v Krakovem 25
1.2.8. Varovanje kulturne dediščine v Krakovem....26
1.3. Hiša na naslovu Krakovska ulica 21 27
1.3.1. Simbolni elementi hiše....28
1.3.1.1 Kužno znamenje....28
1.3.1.2. Sveti Frančišek Asiški....29
1.3.2. Zgodovina lastništva hiše....30
2. Formulacija problema 32
3. Metodologija 34
3.1. Vrsta raziskave....34

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov 34
3.3. Populacija in vzorčenje 35
3.4. Zbiranje podatkov 36
3.5. Obdelava gradiva in analiza podatkov 39
4. Rezultati 41
4.1. Spremembe lastništva in številčenja hiš 41
4.2. Konskripcijske tabele 42
4.3. Adresar za leto 1898 43
4.4. Adresar za leto 1900 44
4.5. Adresar za leto 1907 45
4.6. Hišna pola, 1921 45
4.7. Adresar mesta Ljubljane in okolice za leto 1928 48
4.8. Družinski list, 1931 49
4.9. Adresar mesta Ljubljane in okolice za leto 1933 51
4.10. Vprašalna pola za zgradbo, 1949 52
4.11. Raziskovalni popis za leto 2026 (lastno delo) 55
4.12. Intervju s sedanjim lastnikom 56
5. Razprava o rezultatih 60
5.1. Kako se je skozi različna zgodovinska obdobja spreminjala socialna in poklicna struktura prebivalcev hiše na Krakovski ulici 21? 60
5.2. Kako so širše družbene, gospodarske in prostorske spremembe vplivale na prebivalce hiše? 63
5.3. Kako se je skozi različna zgodovinska obdobja spreminjal življenjski slog prebivalcev hiše? 65
5.4. Kako se je skozi čas spreminjala uporaba življenjskega prostora hiše in pripadajočih objektov? 67
6. Sklep 71
7. Uporabljena literatura 73
8. Priloge 79
8.1. Merski instrument: smernice za intervju s sedanjim lastnikom 79
8.2. Pisni intervju s sedanjim lastnikom 80
8.3. Zapis pregledanega gradiva v arhivu 83

8.4. Prikaz adresarja iz leta 1898 84
8.5. Primer raziskovanja indeksa in delovodnika (priimek Goršič) 84

KAZALO SLIK

Slika 1: Območje Krakovo....12
Slika 2: Prostorska umestitev Krakovega (Krakovska ul.) 12
Slika 3: Prostorska umestitev Krakovega (Kladezna ul.) 12
Slika 4: Ljubljana v srednjem veku 14
Slika 5: Šentjakob, Rožna in Hrenova ulica, del Novega trga, Krakovo in Trnovo 14
Slika 6: Ljubljana okrog leta 1660: Vodna vrata, Ljubljanica, ustje Gradaščice, Trnovo in Krakovo 15
Slika 7: Hiše v Krakovski ulici, 1910 17
Slika 8: Hiše in konjska vprega v Krakovem, Kladezna ulica 20, 1932....18
Slika 9: Emonska cesta s trnovsko cerkvijo, 1935....18
Slika 10: Krakovo in Mestna deška osnovna šola, 1918 19
Slika 11: Nekdanji krakovski ribiči, 1908 24
Slika 12: Krakovski vrtovi Slika 13: Prodajalka zelenjave s cizami 24
Slika 14: Začasne oblike bivanja po potresu leta 1895....26
Slika 15: Hiša na naslovu Krakovska ulica 21, 2026....28
Slika 16: Kužno znamenje na hiši (1599) 30
Slika 17: Sv. Frančišek Asiški, prenesen v hišo po ljubljanskem potresu leta 1895 30

KAZALO TABEL

Tabela 1: Zbirka rokopisov in elaboratov, Knjiga hiš, VII. del, Krakovo....41
Tabela 2: Konskripcijske tabele 1830–1857, Krakovsko predmestje 17....42
Tabela 3: Adresar za leto 1898 43
Tabela 4: Adresar za leto 1900 44
Tabela 5: Adresar za leto 1907 45
Tabela 6: Bivalne razmere in prebivalci hiše leta 1921 46
Tabela 7: Osebe, navedene na naslovu Krakovska ulica 21 leta 1928 49
Tabela 8: Gospodinjstva na Krakovski ulici 21, 1931 49
Tabela 9: Seznam hišnih posestnikov za leto 1933 51
Tabela 10: Vprašalna pola (1949)....52
Tabela 11: Raziskovalni popis (2026) 55

1. Teoretični uvod

1.1. Teoretična izhodišča

1.1 1. Življenjski slog

Načinu življenja, ki je značilen za posameznika ali skupino ljudi, pravimo življenjski slog oziroma angl. *lifestyle*. Zajema vsakdanje delovanje posameznika, njegove navade, organizacijo časa, odnose, ki jih vzpostavlja v svojem življenjskem okolju, izbire ter aktivnosti. Prav tako gre za zbir vedenj in praks, ki pomembno vplivajo na kakovost življenja posameznika in so zanj značilne v določenem časovnem obdobju.

Življenjski slog je povezan s širšim družbenim okoljem posameznika, čeprav pogosto menimo, da je rezultat le njegovih osebnih odločitev. Dejavniki oblikovanja življenjskega sloga so lahko kulturne značilnosti posameznikovega okolja, socialni odnosi, geografske okoliščine in gospodarske razmere. Green in Kreuter (1991) opredelita življenjski slog kot vzorce vedenja in navad, ki se skozi daljše časovno obdobje oblikujejo pod vplivom socialno-ekonomskih okoliščin, lastnosti posameznika, socialnih odnosov, geografskih značilnosti in kulturne dediščine.

Na podoben način življenjski slog opredeljuje tudi Bourdieu (1984), ki poudarja, da življenjski slog odraža položaj posameznika v družbi in ni zgolj stvar njegove izbire. Po njegovem razumevanju je socialno okolje posameznika tisto, ki postavlja okvir možnosti in omejitev za oblikovanje vsakdanjih navad, preferenc in odločitev. Družbene okoliščine posameznika so torej tiste, ki oblikujejo način bivanja, delo, odnos do prostora in njegove vsakdanje prakse. Življenjski slog se skozi čas spreminja. Giddens (1991, str. 4) poudarja, da na vsakdanje življenje ljudi vplivajo tudi družbene spremembe, kot so urbanizacija, modernizacija, gospodarski razvoj in spremembe življenjskih pogojev. Zaradi tega se postopoma spreminjajo navade, načini bivanja ter socialni odnosi med posamezniki.

V stroki socialnega dela se življenjski slog pogosto raziskuje skozi življenjski svet uporabnika. Raziskovanje življenjskega sveta uporabnika omogoča vpogled v konkretne življenjske okoliščine posameznika, njegove vire moči, vsakdanje prakse in načine organizacije življenja. Skozi raziskovanje življenjskega sloga se odpira možnost razumevanja širših družbenih procesov, ki vplivajo na njegove spremembe. V okviru pričujoče raziskave je življenjski slog

razumljen kot način organizacije vsakdanjega življenja prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21. Posebna pozornost je namenjena spremembam načina bivanja, poklicni strukturi, uporabi prostora ter vsakdanjim praksam prebivalcev skozi različna zgodovinska obdobja.

1.1.2. Življenjski svet

Konstrukt življenjskega sveta predstavlja enega izmed temeljnih konceptov socialnega dela. Omogoča razumevanje posameznika v njegovem življenjskem okolju in vsakdanjem življenju. Namesto osredotočanja zgolj na širše družbene procese ali posameznikove težave življenjski svet usmerja pozornost na način, kako ljudje živijo, organizirajo svoje življenje, vzpostavljajo odnose in uporabljajo vire, ki so jim na voljo.

Rapoša Tajnšek življenjski svet opredeli kot »tisti del sveta, v katerem ljudje živijo svoje privatno življenje, ga po svoje oblikujejo in interpretirajo ter ga doživljajo v neposrednih interakcijah z ljudmi v svoji bližini« (Šugman Bohinc, Rapoša Tajnšek in Škerjanc, 2007, str. 10). Življenjski svet tako predstavlja neposredno izkušnjo posameznika in način, kako posameznik razume svoje vsakdanje življenje.

Na podoben način pojem življenjskega sveta opredeli tudi Flaker (2024), ki ga razume kot fenomenološko pojmovanje sveta, kot ga posameznik neposredno in subjektivno doživlja v vsakdanjem življenju. Gre za svet vsakodnevnih izkušenj, praks, odnosov in pomenov, ki jih posameznik ustvarja v interakciji z drugimi ljudmi in okoljem. Flaker poudarja, da je pojem življenjskega sveta v socialnem delu pomemben predvsem zato, ker predstavlja izhodišče za razumevanje uporabnika in vzpostavljanje skupnega delovanja.

Raziskovanje življenjskega sveta v socialnem delu omogoča odkrivanje virov, ki so posamezniku že dostopni, hkrati pa pokaže, kateri viri v njegovem okolju manjkajo oziroma bi jih bilo treba razvijati. Ti viri so lahko prisotni v družini, soseski, skupnosti ali institucionalnih oblikah podpore (Šugman Bohinc, Rapoša Tajnšek in Škerjanc, 2007, str. 10). Poleg raziskovanja potreb posameznika se raziskovanje življenjskega sveta usmerja tudi v razumevanje kakovosti obstoječih storitev in možnosti za razvoj novih oblik podpore v konkretnem okolju.

Za socialno delo raziskovanje življenjskega sveta pomeni tudi prizadevanje za razumevanje vsakdanjega življenja ljudi. Socialni delavci in delavke morajo spoznati način življenja ljudi,

njihove odnose, navade, pravila in načine organizacije vsakdanjega življenja, saj lahko le tako razumejo njihove življenjske okoliščine in skupaj z njimi oblikujejo ustrezne oblike podpore (Flaker, 2024).

Grebenc in Šabić (2013) poudarjata, da socialno delo ne raziskuje zgolj življenja na ravni družbe, temveč tudi življenje posameznika v njegovi vsakdanji realnosti. Posamezne življenjske zgodbe niso pomembne samo zaradi posameznika samega, temveč tudi zato, ker omogočajo razumevanje širših družbenih procesov. Vsakdanje zgodbe ljudi namreč umeščajo dogodke in življenjske situacije v družbeni kontekst ter prikazujejo značilnosti sveta, v katerem živijo.

Življenjski svet se lahko raziskuje na različnih ravneh, od mikroravni posameznika do mezoravni skupnosti in širše družbene ravni. Pri raziskovanju življenjskega sveta je pomembno upoštevati načela socialnega dela, kot so etika udeleženosti, perspektiva moči in aktivno vključevanje ljudi v raziskovalni proces (Šugman Bohinc, Rapoša Tajnšek in Škerjanc, 2007, str. 11).

Če življenjski svet razumemo kot neposredno doživeti svet posameznika, postane pomemben tudi prostor, v katerem posameznik živi. Prostor ni zgolj fizično okolje, temveč okvir vsakdanjih praks, odnosov in življenjskih izkušenj. Dom, soseska in širše življenjsko okolje pomembno vplivajo na organizacijo vsakdanjega življenja in oblikovanje življenjskega sloga.

Socialno delo pri svojem delovanju izhaja iz razumevanja posameznika v njegovem konkretnem življenjskem okolju. Njegov namen ni usmerjen zgolj v obravnavo težav, temveč tudi v spodbujanje vsega, kar lahko prispeva k razvoju posameznika, skupine in skupnosti, ter v odpravljanje ovir, ki posameznikom otežujejo vključevanje v družbeno okolje (Miloševič Arnold in Poštrak, 2003).

Pri razumevanju življenjskih situacij socialno delo izhaja iz predpostavke, da posameznikove izkušnje niso oblikovane ločeno od družbenega okolja, temveč nastajajo v prepletu osebnih okoliščin in širših družbenih pogojev. Težave posameznika se lahko izražajo na stvarni ravni, ki vključuje materialne, družbene in socialno-ekonomske pogoje življenja, ter na osebni ravni, ki se kaže v posameznikovem doživljanju in razumevanju lastne življenjske situacije (Miloševič Arnold in Poštrak, 2003).

Zaradi tega socialno delo pri raziskovanju in podpori posamezniku posebno pozornost namenja virom, ki so posamezniku dostopni v njegovem življenjskem okolju. To vključuje obstoječe socialne mreže, podporne sisteme, skupnostne vire ter možnosti sodelovanja z različnimi oblikami pomoči. Pomemben del socialnega dela predstavlja tudi vzpostavljanje sodelovalnega odnosa, ki temelji na razumevanju posameznikove življenjske situacije in njegovih vsakdanjih izkušenj.

Razvoj socialnega dela je tesno povezan tudi z interdisciplinarnim povezovanjem različnih družboslovnih področij. Socialno delo pri razumevanju človeka vključuje spoznanja drugih ved ter s povezovanjem različnih pogledov oblikuje širše razumevanje človekovega načina življenja in bivanja (Miloševič Arnold in Poštrak, 2003).

V okviru pričujoče raziskave je življenjski svet razumljen kot vsakdanje življenje prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21. Raziskava se osredotoča na razumevanje načinov bivanja, organizacije vsakdana, socialnih odnosov, uporabe prostora in sprememb življenjskih praks skozi različna zgodovinska obdobja. Skozi raziskovanje življenjskega sveta je tako mogoče bolje razumeti tudi spremembe življenjskega sloga prebivalcev in širše spremembe prostora Krakovega.

1.1.3. Raziskovanje življenjskega sveta

Raziskovanje življenjskega sveta v socialnem delu omogoča razumevanje vsakdanjega življenja posameznika v njegovem konkretnem življenjskem okolju. Njegov namen ni zgolj zbiranje informacij o posamezniku, temveč razumevanje načina življenja, odnosov, dostopnih virov, potreb, vsakdanjih praks in pomenov, ki jih posameznik pripisuje svojemu življenju.

Flaker (2003; 2024) poudarja, da raziskovanje življenjskega sveta poteka skozi različna vsebinska področja, ki omogočajo celovit vpogled v življenje posameznika. Pri tem raziskovanje ni usmerjeno le v prepoznavanje težav, temveč predvsem v razumevanje obstoječih virov, moči in možnosti posameznika.

Med pomembnejša področja raziskovanja življenjskega sveta uvršča podobo življenjskega prostora, želje in potrebe posameznika, socialne mreže, moč odločanja, spretnosti ter socialne vloge in položaje. Posebna pozornost je namenjena razumevanju tega, kako posameznik organizira svoje vsakdanje življenje, kakšne odnose vzpostavlja, katere vire uporablja in kako razume svoj položaj v okolju.

Pomemben del raziskovanja predstavlja tudi življenjski prostor posameznika. Pri tem raziskovalca zanima način bivanja, organizacija vsakdana, uporaba prostora, pomen doma in vpliv okolja na posameznikovo življenje. Raziskovanje življenjskega prostora presega opis fizičnega okolja in vključuje razumevanje odnosov, rutin in praks, ki se v prostoru odvijajo.

Raziskovanje življenjskega sveta vključuje tudi raziskovanje socialnih mrež in odnosov posameznika. Pri tem se pozornost usmerja na pomembne osebe, oblike medsebojne podpore ter načine vključevanja posameznika v skupnost. Poleg odnosov raziskovanje zajema tudi področja moči in vpliva posameznika na lastno življenje, njegove spretnosti, interese in vsakdanje aktivnosti.

Takšen pristop omogoča razumevanje posameznika kot aktivnega soustvarjalca lastnega življenja ter odpira prostor za razumevanje povezave med individualnimi življenjskimi izkušnjami in širšimi družbenimi okoliščinami.

1.1.4. Skupnost in lokalno okolje

Za razumevanje sprememb življenjskega sloga je pomembno upoštevati tudi skupnost in prostor, v katerem posamezniki živijo. Življenjski slog se ne oblikuje neodvisno od okolja, temveč nastaja v odnosih, vsakdanjih praksah in značilnostih lokalnega prostora.

Cohen (2013) skupnost opredeli kot prostor skupnih simbolov, vrednot in pomenov, ki jih ljudje oblikujejo in si jih delijo med seboj. Pri tem skupnost ni razumljena zgolj kot geografsko območje, temveč kot občutek pripadnosti določeni skupini ljudi. Skupnost predstavlja socialni in kulturni okvir, ki posameznikom omogoča oblikovanje identitete in občutka povezanosti.

Pomemben element skupnosti predstavljajo tudi njene meje. Meje skupnosti ne pomenijo zgolj fizične ločitve prostora, temveč določajo občutek pripadnosti in razlikovanja od drugih skupin (Cohen, 2013). Meje se lahko oblikujejo skozi geografske, administrativne, kulturne, jezikovne ali druge značilnosti prostora.

Pri razumevanju skupnosti je pomemben tudi njen družbeni okvir. Bahovec (2005) poudarja, da skupnost opredeljujejo skupen prostor bivanja, odnosi med ljudmi, skupne dejavnosti, načini organizacije življenja in skupne izkušnje. Posamezna skupnost lahko hkrati vključuje več različnih dimenzij: prostorsko, kulturno, socialno in interesno.

V sodobnem času skupnosti niso več razumljene kot zaprti in samozadostni sistemi, temveč kot dinamični prostori, ki se spreminjajo skupaj z družbenimi spremembami. Spremembe načina bivanja, gospodarske dejavnosti, mobilnosti in urbanega razvoja vplivajo tudi na spremembe značaja lokalnih skupnosti (Bahovec, 2005).

Pri raziskovanju lokalnih skupnosti je pomembno upoštevati vsakdanje življenje prebivalcev, njihove medsebojne odnose in načine uporabe prostora. Hylland Eriksen (2001) poudarja, da raziskovanje lokalnih skupnosti omogoča vpogled v konkretne oblike organizacije vsakdanjega življenja ter razumevanje odnosov med posamezniki in širšim družbenim okoljem.

V okviru pričujoče raziskave je skupnost razumljena kot pomemben del življenjskega sveta prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21. Krakovo ni obravnavano zgolj kot geografski prostor, temveč kot lokalna skupnost z lastnimi zgodovinskimi značilnostmi, družbenimi odnosi in načini organizacije vsakdanjega življenja. Raziskovanje skupnosti tako omogoča boljše razumevanje sprememb življenjskega sloga prebivalcev skozi različna zgodovinska obdobja.

1.1.5. Vsakdanje življenje

Raziskovanje vsakdanjega življenja omogoča razumevanje načinov, kako posamezniki organizirajo svoje življenje ter kako se njihove življenjske prakse oblikujejo v konkretnem družbenem in prostorskem okolju. Vsakdanje življenje ne zajema zgolj posameznih dogodkov ali navad, temveč predstavlja celoto vsakodnevnih dejavnosti, odnosov, rutin in načinov uporabe prostora.

Petelin (2017) poudarja, da raziskovanje vsakdanjega življenja v preteklosti vključuje analizo individualnih in kolektivnih življenjskih praks ter raziskovanje značilnosti vsakdanjega sveta posameznika. Pri tem vključuje razumevanje doma kot osrednjega prostora vsakdanjega življenja, razmerja med javnim in zasebnim prostorom, organizacije časa ter povezave med posameznikom, njegovim neposrednim življenjskim okoljem in širšo družbo.

Vsakdanje življenje je tesno povezano z vsakdanjim svetom posameznika. Petelin (2017) vsakdanji svet opredeli kot neposredno naravno in družbeno okoliščino posameznika, ki je relativno stabilna skozi čas in predstavlja okvir, znotraj katerega posameznik organizira svoje življenje. Čeprav je vsakdanji svet pogosto zaznan kot nekaj stalnega in samoumevnega, se skozi čas spreminja pod vplivom različnih družbenih procesov. Spremembe vsakdanjega

življenja niso odvisne zgolj od posameznikovih osebnih lastnosti ali življenjskih odločitev, temveč so povezane tudi s širšimi družbenimi okoliščinami. Na organizacijo vsakdana vplivajo kulturni, gospodarski, tehnološki in politični procesi, ki določajo možnosti, omejitve in načine življenja posameznika (Petelin, 2017).

Petelin (2017) poudarja, da spremembe vsakdanjega življenja nastajajo tudi zaradi sprememb življenjskega poteka posameznika, kot so odraščanje, staranje ali sprememba življenjskih vlog, hkrati pa nanje vplivajo tudi zunanji dejavniki, kot so sprememba bivališča, politične spremembe, dostopnost virov in širše družbene okoliščine.

Posebej izrazite spremembe vsakdanjega življenja so bile vidne po drugi svetovni vojni, v procesu modernizacije. Te spremembe so se odražale v industrializaciji, urbanizaciji, spremembah stanovanjskih razmer in preoblikovanju načinov življenja. Pomembne spremembe so bile povezane tudi z rastjo življenjskega standarda, spremembami družinskih odnosov, drugačno organizacijo prostega časa in postopnim spreminjanjem tradicionalnih oblik vsakdanjega življenja (Petelin, 2017). Pomemben dejavnik sprememb vsakdanjega življenja predstavlja tudi prostor. Klemenčič (1986) opozarja, da prostorskih dejavnikov pri raziskovanju družbenih sprememb ni mogoče zanemariti, saj pomembno vplivajo na spremembe načinov življenja. Pri prehodu iz tradicionalne agrarne družbe v moderno industrijsko družbo so se pomembno spreminjali poklicna struktura, načini bivanja, mobilnost prebivalstva in organizacija vsakdanjega življenja.

Takšne spremembe je mogoče opazovati tudi skozi raziskovanje konkretnih življenjskih prostorov in življenjskih zgodb ljudi. Raziskovanje vsakdanjega življenja omogoča vpogled v spremembe življenjskega sloga, saj se te ne kažejo zgolj v posameznih dogodkih, temveč predvsem v spremembah vsakodnevnih praks, odnosov, dela in uporabe prostora.

1.1.6. Dom kot prostor vsakdanjega življenja

Pri raziskovanju vsakdanjega življenja posameznika postane pomembno tudi raziskovanje prostora, v katerem posameznik živi. Dom oziroma prostor bivanja ni samo fizični prostor, v katerem posameznik prebiva, ampak tudi prostor, v katerem se odvijajo vsakdanje aktivnosti, oblikujejo odnosi, ustvarjajo življenjske navade in organizira vsakdanje življenje.

V socialnem delu je prostor bivanja pomemben predvsem zato, ker omogoča vpogled v življenjski svet posameznika. Dom predstavlja prostor, kjer posameznik uporablja razpoložljive

vire, vzpostavlja socialne odnose in oblikuje svoj način življenja. Raziskovanje doma zato ne pomeni zgolj raziskovanja materialnih pogojev bivanja, temveč tudi razumevanje pomenov, ki jih posamezniki pripisujejo prostoru, v katerem živijo.

Flaker (2008) poudarja, da stanovanje oziroma dom ni zgolj prostor bivanja, temveč prostor identitete, pripadnosti in vsakdanjih praks. Način uporabe prostora vpliva na organizacijo vsakdanjega življenja, oblikovanje odnosov ter občutek varnosti in domačnosti. Prostor tako postane pomemben del življenjskega sveta posameznika.

Podobno Somerville (1997) ugotavlja, da doma ni mogoče razumeti zgolj kot fizičnega objekta ali materialnega prostora. Dom predstavlja skupek pomenov, izkušenj in odnosov, ki jih posamezniki skozi čas ustvarjajo v prostoru bivanja. Občutek doma se oblikuje skozi vsakdanje aktivnosti, občutek pripadnosti, zasebnosti in odnose z drugimi ljudmi.

Novejše raziskave prav tako poudarjajo, da ljudje doma ne razumejo zgolj kot prostora bivanja, temveč kot prostor stabilnosti, občutke varnosti, samostojnosti in življenjske kontinuitete. Pomen doma se oblikuje skozi vsakdanje izkušnje posameznika ter njegov odnos do prostora in ljudi, ki v njem živijo (Smiciute in Montiecine, 2020).

Raziskovanje prostora bivanja omogoča tudi razumevanje sprememb življenjskega sloga. Spremembe prostora, prenove, spremembe načina uporabe hiše ali spremembe širšega okolja pogosto vplivajo na organizacijo vsakdanjega življenja ter spreminjajo odnose, navade in življenjske prakse prebivalcev.

Pomembno vlogo pri razumevanju prostora ima tudi Lefebvre (1991), ki poudarja, da prostor ni nevtralen ali zgolj fizični okvir življenja, temveč nastaja skozi vsakdanje dejavnosti ljudi. Prostor se oblikuje skozi uporabo, odnose in načine življenja ter hkrati vpliva na oblikovanje teh praks. Dom torej ni zgolj prostor bivanja, temveč tudi prostor oblikovanja identitete, vsakdanjih praks in občutka pripadnosti (Blunt in Dowling, 2006, str. 25).

V okviru pričujoče raziskave je hiša na naslovu Krakovska ulica 21 razumljena kot prostor vsakdanjega življenja in del življenjskega sveta prebivalcev. Raziskovanje hiše omogoča vpogled v spremembe načina bivanja, organizacije vsakdana, uporabe prostora ter socialnih odnosov skozi različna zgodovinska obdobja. S tem je mogoče bolje razumeti tudi spremembe življenjskega sloga prebivalcev in širše spremembe prostora Krakovega.

1.1.7. Pregled dosedanjih raziskav o prostoru, prebivalstvu in vsakdanjem življenju v Krakovem

Področje Krakovega je bilo v preteklih letih predmet raziskovanja različnih disciplin, pri čemer so bile raziskave usmerjene predvsem v preučevanje zgodovinskega razvoja območja, prostorskih sprememb, gospodarskih dejavnosti in sprememb prebivalstva. Kljub raznolikosti raziskovalnih pristopov pa je bilo manj pozornosti namenjene raziskovanju vsakdanjega življenja in sprememb življenjskega sloga skozi perspektivo konkretnega življenjskega prostora.

Ena izmed raziskav, ki se neposredno navezuje na prostorsko in zgodovinsko identiteto Krakovega, je raziskava o revitalizaciji Krakovskih vrtov (Štrukelj, 2016). Avtor je kot osrednji problem izpostavil vprašanje ohranjanja zgodovinske in gospodarske funkcije Krakovskih vrtov ter možnosti njihove ponovne vključitve v sodobni prostor mesta. Krakovo je bilo zgodovinsko povezano predvsem z vrtnarstvom in oskrbo ljubljanskega trga z lokalnimi pridelki, vendar je sodobni gospodarski razvoj zmanjšal konkurenčnost tradicionalnega vrtnarjenja.

Štrukelj (2016) opozarja, da imajo vrtovi poleg proizvodne tudi pomembno socialno, prostorsko in izobraževalno funkcijo. V raziskavi je analiziral morfološke značilnosti območja in stanje obdelanosti vrtov ter pripravil predlog revitalizacije z namenom ohranjanja materialne in nematerialne dediščine Krakovega. Raziskava pokaže pomen prostora pri ohranjanju identitete kraja, vendar se ne osredotoča na vsakdanje življenje prebivalcev.

Vprašanje sprememb prostora in prebivalstva je podrobneje raziskovala Ivanc (2022), ki se je ukvarjala s socialno in prostorsko preobrazbo ljubljanske četrti Krakovo. Raziskava izhaja iz opažanja, da se mestna območja spreminjajo pod vplivom priseljevanja, prenov in sprememb gospodarskih dejavnosti.

Avtorica ugotavlja, da je priseljevanje predvsem prebivalcev z višjim ekonomskim in izobrazbenim statusom pomembno vplivalo na spremembo podobe Krakovega. Prenove objektov, sprememba namembnosti prostora in razvoj turističnih dejavnosti postopoma spreminjajo značaj območja. Tradicionalne dejavnosti, kot sta vrtnarjenje in ribarjenje, se umikajo dejavnostim, povezanim s turizmom in storitvenim sektorjem. Raziskava pokaže pomembno povezavo med prostorom in spremembami načina življenja, vendar sprememb ne raziskuje na ravni posamezne hiše.

Pomemben prispevek k razumevanju sprememb prebivalstva predstavlja tudi raziskava Zakrajšek (2021), ki je raziskoval poklicno strukturo in socialne razmere izbranih ljubljanskih ulic in trgov na podlagi popisov prebivalstva Avstro-Ogrske in Kraljevine Jugoslavije. V raziskavo je vključena tudi Krakovska ulica.

Avtor je z analizo popisnega gradiva prikazal spremembe prebivalstva, gospodinjstev, stanovanjskih razmer in poklicnih dejavnosti v Ljubljani med letoma 1890 in 1930. Za območje Krakovega ugotavlja postopno opuščanje tradicionalnih dejavnosti, predvsem ribarstva, ter krepitev vrtnarske dejavnosti in vključevanja prebivalstva v širše gospodarsko življenje mesta. Opozarja tudi na rast števila prebivalcev in priseljevanje.

Posebno pomembna za pričujočo raziskavo je mikroraziskava Mojce Ferle (1994) z naslovom »Hiša št. 3 – poskus mikroraziskave v Ljubljani in njenih stanovalcev v 19. stoletju«. Raziskava pokaže, da je mogoče z raziskovanjem ene same hiše pridobiti vpogled v širše družbene spremembe določenega obdobja. Avtorica z analizo prebivalcev, načina bivanja in organizacije življenja pokaže, kako lahko hiša predstavlja pomembno raziskovalno enoto za razumevanje vsakdanjega življenja.

Pričujoča raziskava se od navedene razlikuje predvsem po raziskovalnem fokusu. Medtem ko Ferle hišo obravnava predvsem kot zgodovinsko in etnološko enoto raziskovanja, se diplomska naloga osredotoča na spremembe življenjskega sloga ter raziskuje povezavo med prostorom, vsakdanjim življenjem in življenjskim svetom prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21.

Dosedanje raziskave so tako obravnavale zgodovino območja, prostorske spremembe, prebivalstvo in posamezne elemente vsakdanjega življenja, vendar sprememb življenjskega sloga skozi perspektivo ene konkretne hiše niso postavile v ospredje. Prav v ta raziskovalni prostor se umešča pričujoča raziskava.

1.2. Raziskovalno okolje: Krakovo kot prostor vsakdanjega življenja

Ker pričujoča raziskava obravnava spremembe življenjskega sloga skozi študijo primera hiše na naslovu Krakovska ulica 21, je razumevanje raziskovalnega okolja pomembno izhodišče za razumevanje sprememb načina bivanja, uporabe prostora in vsakdanjega življenja prebivalcev.

Za razumevanje sprememb življenjskega sloga prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21 je pomembno poznati širši prostorski in družbeni kontekst Krakovega. Način bivanja,

organizacija vsakdanjega življenja ter družbene dejavnosti prebivalcev so bili skozi zgodovino tesno povezani z značilnostmi prostora, njegovim razvojem in spremembami njegove funkcije.

Krakovo leži v južnem delu Ljubljane in danes predstavlja del mestnega jedra. Od središča mesta je oddaljeno približno en kilometer in velja za eno izmed najstarejših predmestnih območij Ljubljane (Škerjanc, 1970). Njegov razvoj je bil pomembno povezan z lego med mestom, reko Ljubljanico in območjem Ljubljanskega barja.

Na južni in vzhodni strani območje omejujeta reki Ljubljanica in Gradaščica, severno mejo pa predstavlja Zoisova cesta, ki sledi nekdanjemu obrambnemu sistemu mesta oziroma ostanku nekdanjega jarka ob mestnem obzidju (Škerjanc, 1970). Posebej pomembna je bila reka Ljubljanica, ki je pomembno vplivala na gospodarske dejavnosti, organizacijo prostora in vsakdanje življenje prebivalcev. Območje Krakovega danes zajema južni del Zoisove ceste, spodnji del Emonske ceste ter območja Krakovskega nasipa, Vrtne, Gradaške, Rečne, Kladezne in Krakovske ulice (Škerjanc, 1970).

Zaradi lege na severnem robu Ljubljanskega barja in zunaj nekdanjega mestnega obzidja je Krakovo dolgo časa ohranjalo značilnosti predmestnega prostora. Škerjanc (1970) opozarja, da so prostorske omejitve vplivale na počasnejši razvoj območja, zaradi česar je Krakovo še v drugi polovici 20. stoletja ohranilo številne značilnosti stare predmestne strukture.

Avtor območje razdeli na več prostorskih enot, ki se razlikujejo po tipu pozidave, strukturi prebivalstva in načinu uporabe prostora. Medtem ko severni del zaznamujejo večstanovanjske hiše in večji delež starejšega prebivalstva, južni deli postopoma prehajajo v bolj tradicionalno podobo Krakovega. Posebej pomembno je jedro območja ob Krakovski in Kladezni ulici, kjer so se ohranile značilne hiše z dolgimi pasovi vrtov, ki predstavljajo eno ključnih prostorskih značilnosti kraja (Škerjanc, 1970).

Prav vrtovi, bližina vode ter povezanost z mestom so pomembno vplivali na oblikovanje življenjskega sloga prebivalcev Krakovega. Prostor ni določal zgolj možnosti bivanja, temveč tudi gospodarske dejavnosti, socialne odnose in organizacijo vsakdanjega življenja.

Današnje območje Krakovega administrativno spada pod četrtno skupnost Trnovo in Trnovsko župnijo. Kljub vključitvi v mestni prostor je Krakovo ohranilo prepoznavno identiteto, ki izhaja iz njegove zgodovinske povezanosti z vrtnarstvom, bližino rek in specifično prostorsko lego.

Slika 1: Območje Krakovo



Slika 2: Prostorska umestitev Krakovega (Krakovska ul.)



Slika 3: Prostorska umestitev Krakovega (Kladezna ul.)



1.2.1. Zgodovinski razvoj Krakovega

Za razumevanje sprememb življenjskega sloga prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21 je pomembno tudi razumevanje zgodovinskega razvoja območja Krakovega. Razvoj prostora je skozi čas vplival na načine bivanja, gospodarske dejavnosti ter organizacijo vsakdanjega življenja prebivalcev.

Začetki razvoja območja Krakovega segajo v srednji vek. Leta 1237 je v Ljubljano na poziv koroškega vojvode Ulrika III. prišel nemški viteški red. Po začetni naselitvi na Starem trgu so se njihove posesti začele širiti tudi proti južnim predmestnim območjem. Leta 1271 so pridobili več kmetij ob Gradaščici ter dodatna zemljišča na območju današnjega Krakovega (Vrhovnik, 1933). Čeprav se ime Krakovo v najstarejših ohranjenih virih ne pojavlja neposredno, Vrhovnik (1933) opozarja, da se del zapisov o območju Mirja in Gradišča verjetno nanaša tudi na območje današnjega Krakovega.

Vprašanje nastanka Krakovega različno interpretirajo tudi kasnejši raziskovalci. Škerjanc (1970) predstavi dve razlagi razvoja območja. Ena izmed razlag, ki jo povzema po Vrhovniku (1933), predpostavlja, da začetki Krakovega izhajajo iz zgodnjih kmetijskih posesti na območju današnjega predmestja. Drugačno razlago predstavi Kos (1955), ki opozarja, da Krakova ni mogoče razumeti kot klasične kmečke vasi. Ime Krakovo se po njegovih ugotovitvah prvič pojavi leta 1473, v urbarju nemškega viteškega reda pa je bilo območje leta 1490 razdeljeno na zgornji in spodnji del. Takšna razdelitev se je deloma ohranila tudi v kasnejši prostorski organizaciji območja.

Kos (1955) poudarja, da prebivalci Krakovega v tem obdobju niso bili klasični kmetje, temveč prebivalci z manjšimi zemljiškimi enotami in vrtovi. Pomembno vlogo pri oblikovanju značaja območja so imeli tudi ribiči, ki naj bi se na območje preselili po spremembah v mestnem prostoru. Že zgodnji razvoj Krakovega kaže na tesno povezanost prostora, načina bivanja in gospodarskih dejavnosti prebivalcev. Posebnosti prostorske organizacije, bližina vode in razvoj različnih oblik preživljanja so pomembno vplivali na oblikovanje vsakdanjega življenja prebivalcev ter prispevali k oblikovanju prepoznavne identitete Krakovega.

Razumevanje zgodovinskega razvoja Krakovega omogoča umestitev sprememb življenjskega sloga prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21 v širši zgodovinski in prostorski kontekst.

Slika 4: Ljubljana v srednjem veku

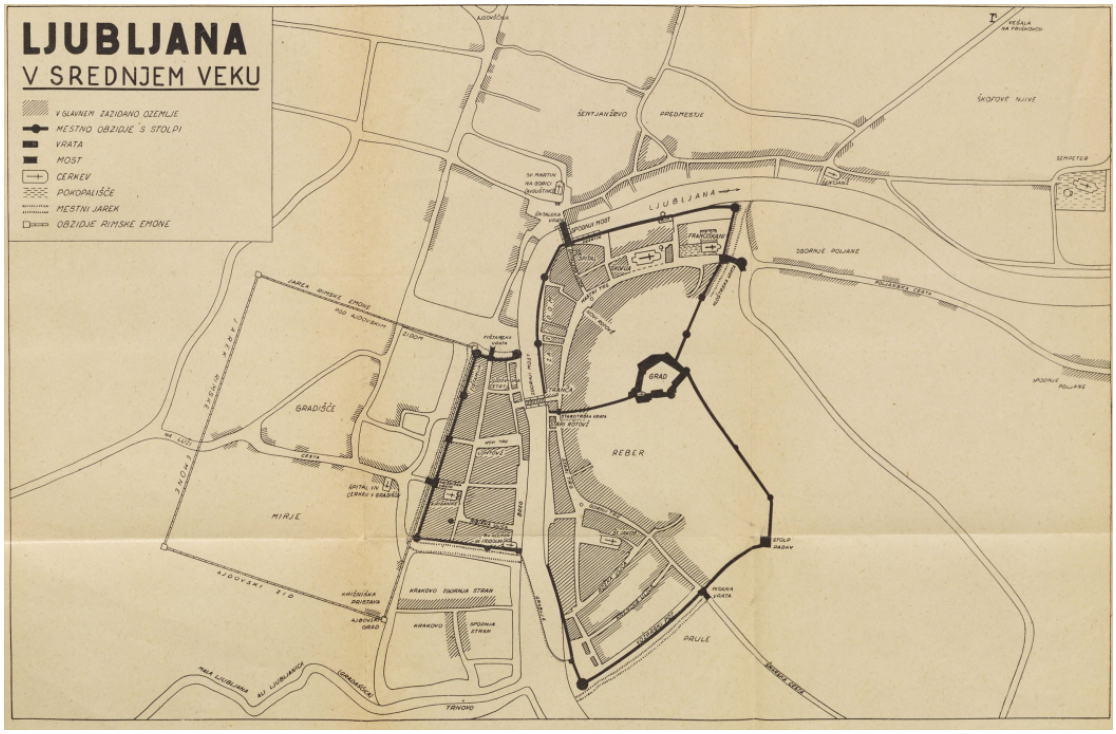

Vir: Kos, 1955

Slika 5: Šentjakob, Rožna in Hrenova ulica, del Novega trga, Krakovo in Trnovo



Vir: Valvasorjeva zbirka v Jugoslavenski akademiji v Zagrebu; Kos, 1955, str. 81.

Slika 6: Ljubljana okrog leta 1660: Vodna vrata, Ljubljanica, ustje Gradaščice, Trnovo in Krakovo



Vir: Vrhovnik, 1991, str. 203.

Slika prikazuje Ljubljano in Krakovo, čigar prvotno jedro sta bili Krakovska in Kladezna ulica.

1.2.2. Poimenovanje in identiteta prostora

Razumevanje imena kraja omogoča dodaten vpogled v zgodovinski razvoj prostora in njegove naravne značilnosti. Poimenovanje prostora pogosto odraža način, kako so prebivalci prostor doživljali in uporabljali ter katere značilnosti so bile pri oblikovanju identitete kraja posebej pomembne. Prvi ohranjeni zapisi o imenu Krakovo segajo v leto 1594, ko se kraj omenja pod različnimi zapisi, kot so *Iskrakoue*, *Crakavu* in *Cracau* (Vrhovnik, 1933).

Vprašanje izvora imena sta raziskovala tudi Hrovat in Pintar, ki sta ime povezovala z naravnimi značilnostmi območja. Po njunih ugotovitvah dolenjski kmetje z izrazom *krak* poimenujejo vodno rastlinje oziroma vodno zelenjad. Iz tega izhaja razlaga, da ime Krakovo označuje območje močvirnatega sveta, poraslega z vodnim rastlinjem oziroma vodno lečo (Hrovat, 1891;

Vrhovnik, 1933). Takšna razlaga poimenovanja kaže na tesno povezanost prostora z vodo in naravnimi danostmi okolja. Bližina Ljubljanice, Gradaščice ter lega na robu Ljubljanskega barja so pomembno vplivale na razvoj območja, načine bivanja in gospodarske dejavnosti prebivalcev.

Pomen vode in prostorskih značilnosti je bil skozi zgodovino pomemben tudi pri oblikovanju vsakdanjega življenja prebivalcev Krakovega. Prostor ni določal zgolj fizičnih pogojev bivanja, temveč je vplival tudi na razvoj dejavnosti, organizacijo vsakdanjega življenja in oblikovanje značilnega življenjskega sloga prebivalcev.

1.2.3. Prostorska podoba Krakovega in razvoj bivanja

Prostorska podoba Krakovega je skozi zgodovino pomembno vplivala na način bivanja in organizacijo vsakdanjega življenja prebivalcev. Zaradi prostorskih omejitev ter zgodovinskega razvoja se je v Krakovem oblikoval značilen tip poselitve, ki je pomembno prispeval k oblikovanju identitete kraja.

Vrhovnik (1933) opisuje Krakovo kot izrazito ulično naselje, kjer so bile hiše postavljene tesno druga ob drugi ter z ožjo stranico orientirane proti ulici. Za značilno podobo Krakovega so bile prepoznavne pritlične hiše s tremi okni na ulično stran, zaradi česar se je območja oprijelo poimenovanje »triokenska vas«. Vhod v hišo je bil praviloma umeščen ob strani objekta, za hišami pa so se razprostirali dolgi in ozki vrtovi. Takšna organizacija prostora ni bila zgolj arhitekturna značilnost, temveč je pomembno vplivala na organizacijo vsakdanjega življenja. Hiša, dvorišče in vrt so predstavljali medsebojno povezan življenjski prostor, v katerem so se prepletale bivalne, gospodarske in socialne dejavnosti prebivalcev.

Škerjanc (1970) ugotavlja, da je bil takšen tip gradnje značilen predvsem za območje severozahodne in osrednje Dolenjske. Prvotne hiše so bile večinoma lesene in pokrite s slamo, zaradi česar so bile izpostavljene požarom in postopnim spremembam skozi čas. Do pomembnejših sprememb v podobi Krakovega je prišlo predvsem v 19. in na začetku 20. stoletja. Zaradi priseljevanja in povečevanja števila prebivalcev so se začele spreminjati stanovanjske razmere, vendar je osnovna prostorska struktura kraja ostala razmeroma ohranjena tudi po potresu leta 1895 (Škerjanc, 1970).

V 20. stoletju se spremembe kažejo predvsem v dozidavah in prilagoditvah obstoječih objektov. Ob osnovni hiši so se začeli pojavljati dodatni prostori in prizidki, ki so omogočali bivanje več

gospodinjstvom oziroma oddajanje stanovanj. Takšne spremembe kažejo postopno preobrazbo tradicionalnega načina bivanja in prilagajanje novim življenjskim razmeram (Škerjanc, 1970).

Kljub spremembam je Krakovo dolgo časa ohranjalo prepoznavno podobo predmestnega prostora. Ozke ulice, nizka pozidava in povezanost hiš z vrtovi so pomembno vplivali na organizacijo vsakdanjega življenja in oblikovanje značilnega življenjskega sloga prebivalcev.

Razumevanje prostorske podobe Krakovega omogoča razumevanje širšega prostorskega konteksta hiše na naslovu Krakovska ulica 21 ter sprememb načina bivanja skozi različna zgodovinska obdobja.

Slika 7: Hiše v Krakovski ulici, 1910



Vir: SI_ZAL_LJU/0342 Fototeka, A2-027, Ljubljana od 1897 do 1918, 1910.

Slika 8: Hiše in konjska vprega v Krakovem, Kladezna ulica 20, 1932



Vir: SI_ZAL_LJU/0342 Fototeka, A3-011-026, Ljubljana pred 1919 do 1945, Ivančič, A., 1932.

Slika 9: Emonska cesta s trnovsko cerkvijo, 1935



Vir: SI_ZAL_LJU/0342 Fototeka, B10-036, Zvezek Karla Čadeža – Ljubljana in predmestja, 1934–1935, Čadež, K., 1935.

Slika 10: Krakovo in Mestna deška osnovna šola, 1918



Vir: SI_ZAL_LJU/0342 Fototeka, G6-045-002, Predeli Ljubljane in okolica, pogledi na Ljubljano, 1897–2000, Pevalek, L., 1918.

»Pogled na južni del Ljubljane, na Krakovo ter stavbe in hiše na tem področju (med Zoisovo c. Emonsko c. in Vrtno ul.). Spodaj desno je hiša v Gradaški ul. 10. Na Zoisovem grabnu (desno od sredine) stojijo le tri hiše in ena od teh, najmlajša in najimenitnejša, današnja Fakulteta za arhitekturo (Zoisova cesta 12), je bila včasih II. mestna deška osnovna šola. Sezidana je bila leta 1875, v času svetovne vojne pa je tam bila vojaška bolnica.«

1.2.4. Vrtovi kot del organizacije vsakdanjega življenja

Posebna značilnost Krakovega, ki je pomembno vplivala na način življenja prebivalcev, so bili vrtovi. Za hišami so se tradicionalno razprostirali dolgi in ozki pasovi vrtov, ki niso predstavljali zgolj dodatka k stanovanjski funkciji prostora, temveč pomemben del organizacije vsakdanjega življenja.

Vrhovnik (1933) opisuje, da so bili vrtovi že zgodaj prepoznani kot ena izmed ključnih značilnosti območja. Razporeditev hiš in vrtov je omogočala neposredno povezavo med prostorom bivanja in gospodarsko dejavnostjo prebivalcev. Pomembnost vrtov za Krakovo

poudarja tudi Štrukelj (2016), ki ugotavlja, da so vrtovi skozi zgodovino predstavljali pomemben gospodarski vir in pomemben element identitete območja. Krakovo je bilo dolgo časa znano predvsem po vrtnarski dejavnosti in oskrbi Ljubljane z lokalno pridelano zelenjavo.

Vrtovi niso imeli zgolj gospodarske funkcije. Predstavljali so tudi prostor vsakdanjih praks, medgeneracijskega prenosa znanja, organizacije dela in preživljanja prostega časa. Delo na vrtu je vplivalo na organizacijo dneva, razdelitev vlog znotraj gospodinjstva ter oblikovanje socialnih odnosov med prebivalci. S spremembami prostora in načina življenja se je spreminjala tudi vloga vrtov. Tradicionalne gospodarske funkcije so se postopoma zmanjševale, prostor pa je začel dobivati nove pomene in nove oblike uporabe (Štrukelj, 2016; Ivanc, 2022).

Spremembe vrtov zato ne predstavljajo zgolj spremembe videza prostora, temveč odražajo širše spremembe življenjskega sloga prebivalcev. Z raziskovanjem vrtov je mogoče opazovati spremembe organizacije vsakdanjega življenja, dela, uporabe prostora in odnosa do lokalnega okolja.

1.2.5. Prebivalstvo in spremembe načina življenja

Spremembe v strukturi prebivalstva Krakovega predstavljajo pomemben pokazatelj sprememb življenjskega sloga, načina bivanja in družbenega razvoja območja. Način življenja prebivalcev se je skozi čas spreminjal skupaj s spremembami gospodarskih dejavnosti, urbanim razvojem in spremembami v prostorski organizaciji kraja. Razumevanje teh sprememb omogoča vpogled v širše družbene procese, ki so vplivali na spremembe načina bivanja, organizacije vsakdanjega življenja in življenjskega sloga prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21.

Prvi ohranjeni podatki o številu prebivalcev in hiš segajo v leto 1788. Takrat je v Krakovem živelo 617 prebivalcev v 81 hišah, medtem ko je celotna Ljubljana štela nekaj več kot 10.000 prebivalcev v 938 hišah (Škerjanc, 1970). Podatki kažejo, da je imelo Krakovo v tem obdobju pomembnejšo vlogo v strukturi mesta kot v kasnejših obdobjih.

V 18. stoletju je bilo prebivalstvo Krakovega močno povezano z lokalnimi gospodarskimi dejavnostmi. Škerjanc (1970) navaja podatke o večjem številu vrtnarjev in manjšem številu prebivalcev, ki so bili opredeljeni kot kmetje. Pri tem opozarja, da prebivalcev ni mogoče

razumeti kot klasičnega kmečkega prebivalstva, saj območje ni imelo značilne gospodarske infrastrukture, kot so gospodarska poslopja ali kozolci.

Pomemben vpogled v razvoj prebivalstva v 19. stoletju omogoča franciscejski kataster, izdelan med letoma 1825 in 1827 (Škerjanc, 1970; Baš, 1952). Podatki kažejo, da je bilo območje že v veliki meri pozidano ter vključeno v širši razvoj Ljubljane.

Konec 19. stoletja je prišlo do pomembnejših sprememb življenjskega sloga prebivalcev. Tradicionalne dejavnosti, kot sta ribištvo in čolnarstvo, so postopoma izgubljale pomen, prebivalci pa so se začeli vključevati v industrijsko in mestno gospodarstvo (Škerjanc, 1970). Industrijski razvoj Ljubljane je vplival tudi na povečanje priseljevanja v Krakovo.

Spremembe prebivalstva niso pomenile zgolj spremembe števila prebivalcev, temveč tudi spremembo vsakdanjega življenja. Prihajalo je do sprememb poklicne strukture, načina uporabe prostora in organizacije bivanja. Postopoma se je začela spreminjati tudi identiteta območja.

Podatki za Krakovsko ulico kažejo, da se število prebivalcev skozi čas ni bistveno spreminjalo, vendar so se spreminjale življenjske okoliščine prebivalcev. Leta 1830 je v hišah na Krakovski ulici živelo 121 prebivalcev, leta 1931 že 148, leta 1961 pa 142 prebivalcev (Škerjanc, 1970).

V 20. stoletju se spremembe posebej kažejo v strukturi prebivalstva. Leta 1931 je Krakovo štelo 81 hiš in 245 gospodinjstev, skupno pa 950 prebivalcev (Škerjanc, 1970). Pomembna sprememba je bila povezana predvsem s poreklom prebivalcev. Vedno več ljudi je v Krakovem prebivalo, delo pa opravljalo drugje v mestu.

Takšne spremembe kažejo postopni prehod iz tradicionalnega predmestnega načina življenja v bolj urbano organizacijo vsakdanjega življenja. Po Škerjančevih ugotovitvah so se prebivalci postopoma selili v sodobnejša stanovanja v drugih delih Ljubljane, kar je vplivalo tudi na spreminjanje značaja območja.

1.2.6. Gospodarske dejavnosti in spremembe načina življenja

Razvoj gospodarskih dejavnosti v Krakovem je pomembno vplival na organizacijo vsakdanjega življenja prebivalcev in na spremembe njihovega življenjskega sloga. Način preživljanja, uporaba prostora in vsakdanje navade so bili skozi zgodovino tesno povezani z gospodarskimi možnostmi območja.

Po ugotovitvah Kosa (1955) priimki prebivalcev Krakovega ne kažejo na prevlado klasičnega kmečkega prebivalstva, temveč nakazujejo pomembno prisotnost dejavnosti, povezanih z vodo, predvsem ribištva. Že zgodnje oblike naselitve kažejo, da prebivalstvo ni bilo usmerjeno zgolj v obdelovanje zemlje, temveč je svoje preživetje prilagajalo prostorskim značilnostim območja.

1.2.6.1. Obdelovanje zemlje in vrtnarstvo

Najstarejši zapisi kažejo, da je bilo življenje prebivalcev Krakovega pomembno povezano z obdelovanjem zemlje in pridobivanjem hrane za lastne potrebe (Vrhovnik, 1933). Zaradi omejenih zemljiških možnosti so bila nekatera zemljišča v skupni uporabi prebivalcev, kar kaže na močno povezanost lokalne skupnosti.

Čeprav se v virih omenja večje število kmetov, Škerjanc (1970) opozarja, da prebivalstva Krakovega ni mogoče razumeti kot klasične kmečke skupnosti. Posebno mesto je skozi čas prevzelo vrtnarstvo, ki se je razvilo predvsem zaradi prostorske organizacije območja in bližine mestnega trga.

V 19. stoletju je vrtnarska dejavnost postala ena izmed osrednjih gospodarskih dejavnosti Krakovega. Za hišami so se razprostirali dolgi pasovi vrtov, ki so omogočali intenzivno pridelavo zelenjave za oskrbo Ljubljane (Vrhovnik, 1933).

Pomen vrtov lepo oriše tudi zapis Janeza Bleiweisa (1851), ki poudarja kakovost in intenzivnost pridelave ter pomen Krakovčanov pri oskrbi mesta z zelenjavo: »Vrti naših Krakovčanov so, kar se tiče mnogovrstne zelenjave, morebiti najbolje obdelani na celem svetu. Kaj zmore pridno in umno obdelovanje, se vidi tukaj očitno. Kar se le more iz zemlje pridobiti, se tukaj iz nje pridobi, in ljubljansko mesto in še druge kraje oskrbujejo pridne Krakovčanke z zelenjavo skozi vse leto ...«

Poleg vrtnarstva je pomembno mesto zavzela tudi trgovina s kislim zeljem, ki se je razvila v prvi polovici 19. stoletja in je povezovala Krakovo s širšim gospodarskim prostorom.

1.2.6.2. Ribištvo in čolnarstvo

Zaradi lege ob Ljubljanici in Gradaščici sta bili pomembni gospodarski dejavnosti tudi ribištvo in čolnarstvo (Vrhovnik, 1933). Čolnarji niso opravljali zgolj prevoznih dejavnosti, temveč so

imeli pomembno družbeno vlogo. Poleg prevažanja ljudi in blaga so sodelovali pri reševanju ob poplavah, varovanju premoženja in povezovanju mestnega prostora.

Ribištvo je imelo poseben pomen predvsem zaradi prehranskih navad prebivalstva in velikega števila postnih dni. Ribiči so bili organizirani v bratovščine, kar kaže tudi na pomembno družbeno organiziranost dejavnosti (Vrhovnik, 1933). V drugi polovici 18. stoletja in predvsem v 19. stoletju je čolnarstvo zaradi razvoja cestnega in železniškega prometa začelo izgubljati pomen.

1.2.6.3. Prehod v urbano gospodarstvo

V 20. stoletju je Krakovo postopoma izgubilo značaj tradicionalnega predmestnega prostora. Prebivalci so se vse bolj zaposlovali v mestnih poklicih, zmanjšalo pa se je število gospodinjstev, ki so se ukvarjala s kmetijstvom ali rejo živali (Vrhovnik, 1933).

Spremembe niso vplivale zgolj na gospodarske dejavnosti, temveč tudi na organizacijo vsakdanjega življenja. Prostor hiše in vrta je postopoma izgubljal proizvodno funkcijo in postajal predvsem bivalni prostor.

Škerjanc (1970) opozarja, da se je v drugi polovici 20. stoletja pomembno spremenila tudi struktura prebivalstva. Zaradi priseljevanja in urbanizacije sta se postopoma spreminjala identiteta kraja in način življenja prebivalcev.

Razumevanje gospodarskih dejavnosti omogoča vpogled v spremembe življenjskega sloga prebivalcev Krakovega, saj se spremembe dela, uporabe prostora in organizacije vsakdanjega življenja neposredno odražajo tudi v življenju prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21.

Slika 11: Nekdanji krakovski ribiči, 1908



Slika 12: Krakovski vrtovi



Slika 13: Prodajalka zelenjave s cizami (trnovske in krakovske branjevke)



1.2.7. Dejavniki sprememb v Krakovem

Razvoj Krakovega ni bil pogojen zgolj z dejavnostmi prebivalcev, temveč tudi z naravnimi in prostorskimi značilnostmi območja ter širšimi družbenimi spremembami. Spremembe prostora so vplivale na načine bivanja, organizacijo vsakdanjega življenja ter oblikovanje življenjskega sloga prebivalcev.

Pomemben dejavnik razvoja Krakovega je bila njegova lega. Zaradi bližine mestnega središča je bilo območje že zgodaj vključeno v gospodarsko življenje Ljubljane, hkrati pa je lega na severnem robu Ljubljanskega barja in zunaj nekdanjega mestnega obzidja dolgo časa omejevala širitev območja (Škerjanc, 1970).

Poseben vpliv na življenje prebivalcev je imela bližina rek Ljubljanice in Gradaščice. Reki nista predstavljali zgolj naravne meje prostora, temveč pomemben gospodarski in vsakdanji vir. Omogočali sta razvoj ribištva, čolnarstva ter prevoza ljudi in blaga, hkrati pa sta vplivali na organizacijo prostora in vsakdanjih dejavnosti prebivalcev (Škerjanc, 1970).

Zaradi prostorskih omejitev je Krakovo dolgo časa ohranilo značilno predmestno podobo. Po Škerjančevih ugotovitvah je prav omejena možnost širjenja pomembno prispevala k temu, da je območje še v drugi polovici 20. stoletja ohranilo prepoznavno strukturo ulic, hiš in vrtov (Škerjanc, 1970).

Pomembne spremembe vsakdanjega življenja so prinesli tudi procesi modernizacije. Konec 19. stoletja je Ljubljana začela uvajati sodobno infrastrukturo, ki je postopoma spreminjala način bivanja prebivalcev. Pomemben mejnik predstavlja uvedba električne energije leta 1898, ki je najprej omogočila razsvetljavo javnih prostorov, pozneje pa postopoma spreminjala tudi organizacijo vsakdanjega življenja v gospodinjstvih (Elektro Ljubljana, 2009). Podobno pomembna je bila uvedba komunalne infrastrukture. Urejanje kanalizacijskega sistema je izboljšalo higienske razmere in vplivalo na kakovost bivanja prebivalcev ter postopoma spreminjalo organizacijo gospodinjstva in uporabo prostora (Vrhovnik, 1933).

Med dogodki, ki so vplivali na razvoj prostora, je treba omeniti tudi potres leta 1895. Čeprav v Krakovem ni zahteval smrtnih žrtev, je povzročil poškodbe objektov in vplival na nadaljnje prenove ter prilagoditve stanovanjskega prostora (Vrhovnik, 1933). Spremembe prostora, infrastrukture in načina bivanja niso vplivale zgolj na videz Krakovega, temveč tudi na

spremembe življenjskega sloga prebivalcev. Prav skozi te procese je mogoče razumeti prehod iz tradicionalnega predmestnega načina življenja v sodobnejše oblike bivanja.

Slika 14: Začasne oblike bivanja po potresu leta 1895



Vir: Velikonočna groza: Ljubljana leta 1895 in Zgornje Posočje leta 1998.

1.2.8. Varovanje kulturne dediščine v Krakovem

Posebnost območja Krakovega ni zgolj njegova zgodovinska starost, temveč tudi visoka stopnja ohranjenosti prostorske in arhitekturne podobe. Zaradi prepoznane kulturne, zgodovinske in urbanistične vrednosti je bilo območje postopoma vključeno v sistem varovanja kulturne dediščine.

Že v šestdesetih letih 20. stoletja so se pojavile pobude za sistematično varovanje območja Krakovega. Okrajni referat za spomeniško varstvo je leta 1960 pripravil strokovna izhodišča, ki so opozarjala na pomen ohranjanja arheoloških ostalin, značilne prostorske razporeditve in zgodovinske podobe predmestja (Varstvo spomenikov, 1960–1961, str. 121). Kot posebej

pomembna je bila izpostavljena potreba po usklajevanju prenove s sodobnimi potrebami prebivalcev ob hkratnem ohranjanju zgodovinskih značilnosti območja.

Leta 1986 je bilo območje Krakovega skupaj z Eipprovo ulico in Trnovskim pristanom razglašeno za kulturni in zgodovinski spomenik z lastnostmi urbanističnega spomenika. Namen odloka je bil ohranitev zgodovinske, kulturne, estetske in naravne vrednosti območja ter usmerjanje prenove v skladu s strokovnimi smernicami (Odlok o razglasitvi Krakove in Eipprove ulice za kulturni in zgodovinski spomenik, 1986). Razglasitev ni pomenila zgolj zaščite posameznih objektov, temveč varovanje širše prostorske identitete območja in njegove značilne predmestne podobe.

1.3. Hiša na naslovu Krakovska ulica 21

Hiša na naslovu Krakovska ulica 21 predstavlja eno izmed varovanih stavb znotraj območja Krakovega ter ima status arhitekturnega in umetnostnega spomenika. Tradicionalno je poznana pod imenom »Pri Jernavšu« oziroma pozneje »Pri Erženu«. Po podatkih registra kulturne dediščine gre za predmestno enonadstropno hišo z ohranjenimi arhitekturnimi elementi iz konca 18. in začetka 19. stoletja. Ocenjuje se, da najstarejši deli objekta segajo v zadnjo četrtino 16. stoletja (Ministrstvo za kulturo).

Objekt stoji v osrednjem delu Krakovske ulice in s svojo prostorsko umestitvijo sledi značilni organizaciji Krakovega: orientiran je proti ulici ter povezan z notranjim dvoriščnim delom in vrtom. Zaradi statusa kulturnega spomenika za objekt veljajo posebni varstveni režimi, ki omejujejo posege v tlorisno zasnovo, konstrukcijske elemente, zgodovinsko opremo in namembnost objekta (Odlok o razglasitvi Krakove in Eipprove ulice za kulturni in zgodovinski spomenik, 1986). Posebnost hiše je tudi ohranjeno kužno znamenje na fasadi, ki predstavlja pomemben del lokalnega zgodovinskega izročila (Odlok o razglasitvi Krakove in Eipprove ulice za kulturni in zgodovinski spomenik, 1986).

Slika 15: Hiša na naslovu Krakovska ulica 21, 2026



Vir: lasten.

1.3.1. Simbolni elementi hiše

1.3.1.1 Kužno znamenje

Relief kužnega znamenja, ki se nahaja na zahodni fasadi hiše, je bil po ustnem izročilu na hišo postavljen leta 1599. V Krakovem obstaja še eno kužno znamenje, ki je postavljeno na naslovu Krakovski nasip 14. Ima podobo angela s peščeno uro, sedečega na mrtvaški glavi. Z levico si podpira glavo, je baročno debelušen, v desnici pa drži znamenje dokončnosti – peščeno uro (Paulič, 2023). Znamenje naj bi bilo postavljeno prav na hiši na naslovu Krakovska ulica 21, ker je leta 1598 kuga »harala« po Krakovem, ustno izročilo pa pravi, da se je kuga ravno pri tej hiši ustavila (Vrhovnik, 1933, str. 116). Dr. Ivan Stopar predvideva, da sta angelčka fragmenta protestantskega nagrobnika ter da sta edini taki upodobitvi v Sloveniji (Paulič, 2023).

Postavljanje kužnega znamenja na hišo je mogoče razložiti tudi s simboličnim interakcionizmom. Pri simboličnem interakcionizmu simbol oziroma znamenje predstavlja

določen pomen. Simboli so torej kulturni proizvodi, ki imajo družbeno in zgodovinsko določen pomen, človek pa se njihovega pomena nauči v interakciji z drugimi ali jim pripiše individualni pomen. Zato ni pomembno le, kakšni so simboli objektivno, temveč predvsem, kako jih ljudje dojemajo (Mesec, 2023). Motivi za postavljanje znamenj so se skozi stoletja spreminjali, za pričujočo raziskavo pa je relevantna predvsem razlaga, povezana s srednjim vekom.

»V srednjem veku so bila znamenja pretežno spomin na neko nesrečo, umor, rop ali vsakršno hudodelstvo«. (Vidali, 2020). S prelomom srednjega veka in njegove miselnosti – pri nas se je to dogajalo pozno, v 17. stoletju – so se tudi te stvari spremenile. »S postavitvijo znamenja so se namreč poslej želeli ljudje že vnaprej zavarovati pred elementarnimi in drugimi nezgodami, v čemer se morda po svoje dobro izraža spremenjen človekov odnos do sveta in do stvari okoli njega, ki jih je poslej le presojal drugače kakor njegovi predniki v srednjem veku. Ne več popolna vdanost v neizprosno usodo, ki se je ne da spremeniti, temveč upanje, da se da stvari morda le obrniti v dobro in se – še vedno z božjo pomočjo seveda – obvarovati zlega. Za dosego tega pa je treba nekaj žrtvovati in dati svoji prošnji tudi vidnega izraza s pozidavo znamenja (Vidali, 2020).

1.3.1.2. Sveti Frančišek Asiški

V dvorišču hiše se nahaja leseni kip svetega Frančiška Asiškega. Med letoma 1608 in 1820 je bil postavljen v kapucinskem samostanu, ki je stal na današnjem Kongresnem trgu. Potres leta 1895 ga je odvrgel v sosednji vodnjak, iz katerega so ga nato rešili delavci (Pogačnik, Krečič Scholten in Demšar, 2003; Vrhovnik, 1991).

Slika 16: Kužno znamenje na hiši (1599)



Slika 17: Sv. Frančišek Asiški, prenesen v hišo po ljubljanskem potresu leta 1895



1.3.2. Zgodovina lastništva hiše

Popis lastnikov hiše na Krakovski ulici 21 sem najprej zasledila v Vrhovnikovi knjigi o Trnovski župniji. Pomembno je omeniti, da je bilo štetje hiš včasih drugačno. Krakovo se je najprej štelo kot celotna enota, zato je imela hiša številko 41, pozneje ji je bila dodeljena številka 17, nato pa današnja številka 21. Hiša je bila poimenovana »Pri Jernavšu«, pozneje »Pri Erženu« (Vrhovnik, 1933, str. 230).

Hišni lastniki

18. stoletje:

- 1771: gostilničar Jernej Marinič
- 1798: deželni tajnik Franc Martinič, umrl leta 1810

19. stoletje:

- 1815: Matija Ditrih
- 1822: Anže Podkrajšek
- 1833: Franc Lavrin
- 1875: Martin Goršič

- 1881: Frančiška Goršič

20. stoletje:

- 1933: trgovec Albert Vodnik in Ivana Vodnik
- Letnica ni ugotovljena: Maja Vodnik

21. stoletje:

- 2022: Miloš Pantoš

2. Formulacija problema

Skozi čas se način življenja ljudi spreminja. Ko opazujemo, kaj vpliva na te spremembe, ugotovimo, da jih sestavlja več dejavnikov: osebne odločitve posameznika ter širše družbene okoliščine, kot so razvoj prostora, gospodarske spremembe in spremembe v organizaciji vsakdanjega življenja.

V socialnem delu je poudarek na razumevanju življenjskega sveta ljudi, saj nam to omogoča vpogled v to, kako posamezniki razumejo svoje okoliščine, kako živijo svoje vsakdanje življenje ter kako uporabljajo vire, ki so jim na voljo (Šugman Bohinc, Rapoša Tajnšek in Škerjanc, 2007). Življenjski svet predstavlja prostor, kjer se odvijajo vsakdanje bivanje, odnosi in prakse, skozi katere posameznik oblikuje svojo življenjsko izkušnjo (Flaker, 2024). Zaradi tega nam raziskovanje življenjskega sveta omogoča boljše razumevanje sprememb, ki se dogajajo v življenju posameznika in skupnosti.

Pomemben dejavnik življenjskega sveta je tudi stanovanje oziroma dom posameznika ali družine. Stanovanje lahko razumemo ne le kot prostor bivanja, temveč tudi kot prostor, kjer ustvarjamo odnose, oblikujemo identiteto in občutek pripadnosti ter razvijamo vsakdanje življenjske prakse (Flaker, 2012). Spremembe načina življenja se pogosto odražajo tudi skozi spremembe prostora prebivalcev.

Območje Krakovega predstavlja pomemben prostor Ljubljane, saj je skozi stoletja uspelo ohraniti prepoznavno prostorsko in družbeno podobo. Razvoj kraja je bil povezan z bližino rek Ljubljanice in Gradaščice, pozneje z vrtnarstvom kot prepoznavno pridobitno dejavnostjo, v zadnjem času pa z urbanizacijo ter postopnim vključevanjem v mestni prostor (Vrhovnik, 1933; Škerjanc, 1970). Zaradi sprememb gospodarskih dejavnosti, preseljevanja prebivalstva, sprememb stanovanjskih razmer in razvoja mesta se je skozi čas spreminjal tudi način življenja prebivalcev Krakovega.

Zaradi vsega navedenega se v diplomski nalogi osredotočam na študijo primera hiše na naslovu Krakovska ulica 21. Hiša predstavlja prostor z dolgo kontinuiteto bivanja, kar omogoča vpogled v spremembe, ki so se skozi čas dogajale v vsakdanjem življenju njenih prebivalcev.

Namen raziskave je ugotoviti, kako so širše družbene in prostorske spremembe vplivale na življenje ljudi v hiši ter katere spremembe življenjskega sloga je mogoče prepoznati skozi različna zgodovinska obdobja.

Pri raziskovanju sem se posebej osredotočila na:

- spremembe v načinu bivanja,
- spremembe uporabe življenjskega prostora,
- spremembe poklicne in socialne strukture prebivalcev,
- spremembe vsakdanjih praks,
- spremembe socialnih odnosov.

Osrednja predpostavka raziskave je, da je sprememba življenjskega sloga povezana s prostorom in družbenim kontekstom, v katerem ljudje živijo.

RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

1. Kako se je skozi zgodovinska obdobja spreminjala socialna in poklicna struktura prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21?
2. Kako so širše družbene, gospodarske in prostorske spremembe v Krakovem vplivale na način bivanja prebivalcev hiše?
3. Katere spremembe življenjskega sloga je mogoče prepoznati skozi zgodovino hiše na naslovu Krakovska ulica 21?
4. Kako se je skozi čas spreminjala uporaba življenjskega prostora?

3. Metodologija

3.1. Vrsta raziskave

Diplomska naloga je zasnovana kot zgodovinsko usmerjena kvalitativna študija primera. Namen raziskave je bil raziskati spremembe življenjskega sloga skozi konkreten življenjski prostor ter razumeti, kako so se družbene, prostorske in gospodarske spremembe odražale v vsakdanjem življenju prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21. Ker raziskava obravnava en konkreten primer ter ga raziskuje poglobljeno in v njegovem naravnem okolju, metodološko sodi med študije primera (Mesec, 2023, str. 52).

Za študijo primera je značilno podrobno raziskovanje posamezne enote z namenom razumevanja širših družbenih pojavov skozi konkreten primer (Mesec, 2023, str. 52). V pričujoči raziskavi raziskovalno enoto predstavlja hiša na naslovu Krakovska ulica 21 skupaj z njenimi prebivalci ter spremembami njihovega načina življenja skozi različna zgodovinska obdobja.

3.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Podatki za raziskavo so bili pridobljeni iz več virov z namenom doseganja širšega razumevanja raziskovanega primera in primerjave različnih perspektiv.

Uporabljeni so bili naslednji viri:

- arhivsko in dokumentarno gradivo,
- popis lastnikov hiše,
- konskripcijske tabele iz let 1830–1857,
- hišna pola iz leta 1921,
- družinski list iz leta 1931,
- vprašalna pola za zgradbo iz leta 1949,
- adresarji za Ljubljano iz let 1898, 1900, 1907, 1928 in 1933,
- raziskovalni popis za leto 2026,
- polstrukturirani intervju s sedanjim lastnikom hiše.

Uporaba arhivskih virov je omogočila vpogled v spremembe prebivalstva, gospodinjstev, lastništva in organizacije življenja skozi različna zgodovinska obdobja. Kot poudarja Studen (2012), pomen zgodovinskih popisov ni zgolj v številčnih podatkih, temveč predvsem v razumevanju socialne in gospodarske strukture prebivalstva.

- Polstrukturirani intervju

Smernice za intervju so bile pripravljene ob mentorski podpori doc. dr. Sreča Dragoša. Pri oblikovanju vprašanj sem izhajala tudi iz koncepta raziskovanja življenjskega sveta (Flaker, 2003) predvsem iz raziskovanja:

Za pridobitev poglobljenega vpogleda v vsakdanje življenje ter spremembe življenjskega sloga je bil opravljen tudi intervju preko elektronske pošte s sedanjim lastnikom hiše.

Smernice za intervju so bile pripravljene ob mentorski podpori doc. dr. Sreča Dragoša. Pri oblikovanju vprašanj sem izhajala tudi iz koncepta raziskovanja življenjskega sveta (Flaker, 2003), predvsem iz raziskovanja:

- življenjskega prostora,
- socialnih odnosov,
- organizacije vsakdanjega življenja,
- socialnih vlog,
- uporabe virov.

Z uporabo različnih virov podatkov je bila omogočena primerjava različnih perspektiv ter pridobitev celovitejšega vpogleda v raziskovani primer.

3.3. Populacija in vzorčenje

Raziskovalno populacijo predstavljajo prebivalci in lastniki hiše na naslovu Krakovska ulica 21 skozi različna zgodovinska obdobja. Ker gre za kvalitativno raziskavo in študijo primera, je bilo uporabljeno namensko vzorčenje. V raziskavo je bil vključen tudi sedanji lastnik hiše.

Izbor sogovornika je temeljil na njegovi neposredni izkušnji bivanja in poznavanju zgodovine hiše. Poleg intervjuvanca raziskava vključuje tudi arhivsko dokumentacijo, ki omogoča

vpogled v pretekla gospodinjstva in prebivalce hiše. Časovni okvir raziskave sega od najstarejšega uporabljenega vira do leta 2026.

3.4. Zbiranje podatkov

Zbiranje podatkov je potekalo v več fazah in je vključevalo kombinacijo pregleda literature, arhivskega raziskovanja in izvedbe intervjuja.

Prva faza zbiranja podatkov je potekala med januarjem in aprilom 2024 v okviru priprave akcijskega projekta »Trenutki srečanja in spominov v soseski Krakovo«, pri katerem sta sodelovali tudi kolegici s Fakultete za socialno delo, Iryna Furst in Anja Topolovec. V tem obdobju je bil opravljen pregled literature in zgodovinskih virov o Krakovem z namenom pridobitve širšega razumevanja razvoja območja ter oblikovanja začetnih raziskovalnih usmeritev za nadaljnje raziskovanje hiše na naslovu Krakovska ulica 21.

Druga faza raziskovanja je bila usmerjena v zbiranje arhivskega gradiva. Izhodišče raziskovanja je predstavljal popis lastnikov hiše na naslovu Krakovska ulica 21, najprej pridobljen v knjigi Ivana Vrhovnika (Vrhovnik, 1933), na podlagi katerega je bilo nadaljevano raziskovanje v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.

Za preverjanje podatkov o lastništvu je bila uporabljena tudi *Knjiga lastnikov*, ki jo je med letoma 1940 in 1943 pripravil Vladislav Fabjančič. Kot viri za izdelavo so mu služile mestne davčne knjige, najemniški urbarji, urbarji raznih imenj v mestnem arhivu, muzejskem arhivu, škofijskem in stolnokapiteljskem šentpeterskem župnijskem arhivu, inventarji plemičev v Narodnem muzeju, deželna deska, zemljiška knjiga, ljubljanski mestni sejni in sodni zapisniki ter izvirne in tiskane listine.

Pri zbiranju podatkov sem uporabila različne arhivske vire, vendar vseh pregledanih dokumentov nisem vključila v nadaljnjo obdelavo in analizo. Nekateri viri namreč niso vsebovali podatkov, pomembnih za raziskovalna vprašanja, drugi pa se za posamezna obdobja niso ohranili. Pri raziskovanju arhivskega gradiva je zato pomembno upoštevati, da odsotnost določenih podatkov ne pomeni, da pojavi niso obstajali, temveč da o njih niso ohranjene ustrezne listine.

POPIS PREGLEDANIH ENOT, KI NISO BILE VKLJUČENE V RAZISKAVO:

- SI_ZAL_LJU 746_3086: obrtna listina ni bila vključena v analizo, ker njenega zapisa zaradi slabe čitljivosti ni bilo mogoče zanesljivo razbrati.

PREGLEDANI INDEKSI IN DELOVODNIKI, KI NISO BILI VKLJUČENI V RAZISKAVO:

- SI_ZAL_LJU/487/2/4 (Mesto Ljubljana, indeksi in delovodniki),
- SI_ZAL_LJU/487 2(5) (priimek Martinčič, 1798),
- SI_ZAL_LJU/487 4(7) (priimek Diterich, 1815; Podkrajšek, 1822),
- SI_ZAL_LJU/487 4(8) (priimek Lavrin, 1833),
- SI_ZAL_LJU/487 25(29) (priimek Goršič, 1875),
- SI_ZAL_LJU/487 32(36) (priimek Goršič, 1881),
- SI_ZAL_LJU/487 113(122) (priimek Vodnik, 1928),
- SI_ZAL_LJU/487/414 (465–468) (spis 15353; raziskovanje spisa po tem, ko je bil priimek najden v delovodniku).

PREGLEDANO ARHIVSKO GRADIVO, KI NI BILO VKLJUČENO V RAZISKAVO:

- SI_ZAL_LJU/475/3 (Mestni ljudski odbor Ljubljana, industrija in obrt 1945–1955, spisi: 1225/d, 1255, 1256, 5657, 1112, 5680, 1170, 1171, 5689, 1238, 1104),
- SI_ZAL_LJU/478/1-5 (Mestni ljudski odbor Ljubljana, gostinstvo in turizem 1947–1952),
- SI_ZAL_LJU/493/REG IVB/62 (Načrt za izgradnjo hišnega prizidka, Vodnik Albert, spis št. 39550/1935),
- SI_ZAL_LJU/0226 (115, 149, 151) (Kronika o narodnoosvobodilnem gibanju v okolišu II. deške osnovne šole v Ljubljani na Grabnu, 1945),
- SI_ZAL_LJU/489/175/188–196, 197, 198 (obrtne zadeve; imenovanje, dedovanje),
- SI_ZAL_LJU/589/657/V/4 (spis ni ohranjen, občinske zadeve).

POPIS PREGLEDANIH ENOT, KI SO BILE VKLJUČENE V RAZISKAVO:

- arhivsko in dokumentarno gradivo,
- popis lastnikov hiše (Fabjančič, 1940–1943),
- konskripcijske tabele iz let 1830–1857,

- hišna pola iz leta 1921,
- družinski list iz leta 1931,
- vprašalna pola za zgradbo iz leta 1949,
- adresarji za Ljubljano iz let 1898, 1900, 1907, 1928 in 1933.

DODATNO GRADIVO:

- raziskovalni popis za leto 2026,
- polstrukturirani intervju s sedanjim lastnikom hiše.

Pri analizi sem iz posameznih obrazcev izpisala leto popisa, ime navedenega lastnika, število vpisanih prebivalcev, leta rojstva, starostno strukturo ter poklicne oziroma statusne podatke, kadar so bili razločni. Podatke sem nato primerjala med posameznimi leti.

Uporabo vira omejujeta slabša čitljivost rokopisa in neenakomerna ohranjenost dokumentov. Zaradi starosti gradiva, pisave s črnilom in uporabe historične nemške pisave vseh osebnih imen in poklicev ni bilo mogoče zanesljivo razbrati. Ker je bil osnovni namen obrazcev predvsem vojaška evidenca moškega prebivalstva, podatki o ženskah, njihovih poklicih in položaju niso zapisani enako podrobno. V analizo sem zato vključila samo podatke, ki jih je bilo mogoče dovolj zanesljivo prepoznati.

Na podlagi zbranih podatkov je sledilo raziskovanje posameznih lastnikov hiše ter vpogled v ohranjeno dokumentacijo posameznih gospodinjstev. Posebna pozornost je bila namenjena obdobjem menjave lastništva, saj so ta omogočala vpogled v spremembe načina bivanja, strukture gospodinjstva in življenjskega sloga.

Zaključna faza zbiranja podatkov je vključevala izvedbo polstrukturiranega intervjuja, ki je bil izveden junija 2026 po elektronski pošti. Intervjuvancu sem poslala vnaprej pripravljena vprašanja, na katera je odgovoril pisno; zapis je v prilogi. Prav tako sem pridobila soglasje za objavo intervjuja v raziskovalni nalogi, ter dovoljenje za uporabo osebnih podatkov kot sta ime in priimek sedanjega lastnika. Intervju s sedanjim lastnikom je bil usmerjen v raziskovanje sodobne uporabe prostora in sprememb življenjskega sloga v 21. stoletju. V načrtu je bila tudi izvedba intervjuja s prejšnjo lastnico hiše, vendar mi pred zaključkom raziskave z njo ni uspelo vzpostaviti stika.

3.5. Obdelava gradiva in analiza podatkov

Podatke iz arhivskih virov sem najprej prepisala in uredila v primerjalne preglednice po posameznih letih oziroma obdobjih. Pri vsakem viru sem glede na razpoložljive podatke evidentirala lastništvo hiše, število prebivalcev, sestavo gospodinjstev, poklice oziroma družbeni položaj prebivalcev, bivalne pogoje, če so bili navedeni, ter uporabo stanovanjskih in drugih prostorov. Nato sem pridobljene podatke razvrstila v vsebinske kategorije, povezane z raziskovalnimi vprašanji.

Posamezne vrste arhivskega gradiva niso vsebovale enakih podatkov. Nekateri dokumenti, predvsem konskripcijske pole, so bili zapisani v stari nemški kurzivi in so bili težko berljivi.

Pri posameznih vrstah gradiva sem obdelala naslednje podatke:

1. **Popis lastnikov:** obdobje, zapis naslova, ime lastnika in morebitna dodatna pojasnila.
2. **Konskripcijske pole:** leto popisa, hišna številka, ime lastnika in število evidentiranih prebivalcev.
3. **Adresarji iz let 1898, 1900, 1907, 1928 in 1933:** ime in priimek najemnika oziroma najemnice, ime in priimek lastnika oziroma lastnice, poklic oziroma položaj in poklicna kategorija.
4. **Hišna pola iz leta 1921:** ime in priimek najemnika oziroma najemnice, lega stanovanja, opis uporabljenih prostorov, število prebivalcev v posameznem gospodinjstvu in višina najemnine.
5. **Družinski list iz leta 1931:** ime in priimek najemnika oziroma najemnice, poklic oziroma položaj ter druge dostopne informacije o posamezniku in gospodinjstvu.
6. **Vprašalna pola za zgradbo iz leta 1949:** stanovanjska enota, lega in namembnost prostorov, uporabljeni prostori, število uporabnikov oziroma prebivalcev, opremljenost in bivalne razmere.
7. **Raziskovalni popis, ki sem ga izvedla sama[1]:** stanovanjska enota, lega in način rabe, uporabljeni prostori, število in osnovne značilnosti prebivalcev ter značilnosti bivanja.

[1] Avtorica raziskave prebiva na naslovu Krakovska ulica 21, zato je imela neposreden dostop do raziskovalnega okolja in možnost izvedbe raziskovalnega popisa.

8. **Intervju s sedanjim lastnikom:** odgovore sem vsebinsko razvrstila glede na raziskovalna vprašanja ter jih primerjala s podatki, pridobljenimi iz arhivskih virov.

Po obdelavi posameznih virov sem podatke medsebojno primerjala po različnih časovnih obdobjih. Pri analizi sem se osredotočila na izbrane vidike življenjskega sloga, ki jih je bilo mogoče prepoznati v uporabljenem gradivu, predvsem na spremembe lastništva, poklicne in socialne strukture prebivalcev, sestave gospodinjstev, bivalnih pogojev ter uporabe hiše in pripadajočih prostorov. Ugotovitve iz različnih virov sem primerjala tudi zato, da bi prepoznala njihova medsebojna ujemanja ali razlike.

Uporabljeni viri niso nastali z enakim namenom in niso vsebovali enakih podatkov. Zaradi tega ni bilo mogoče analizirati vseh področij življenjskega sloga za vsako posamezno obdobje. Ugotovitve zato temeljijo na podatkih, ki jih je bilo mogoče zanesljivo razbrati iz posameznega vira, pri njihovi interpretaciji pa sem upoštevala tudi značilnosti in omejitve posamezne vrste gradiva.

4. Rezultati

4.1. Spremembe lastništva in številčenja hiš

Kronologija lastništva hiše je bila izdelana predvsem na podlagi Fabjančičevega popisa hišnih lastnikov ter dopolnjena z drugimi zgodovinskimi in arhivskimi viri. Ker se je hišno oštevilčenje skozi čas spreminjalo, so v preglednici ohranjene tudi starejše oznake naslova.

Tabela 1: Zbirka rokopisov in elaboratov, Knjiga hiš, VII. del, Krakovo

LETO/OBDOBJE	ZAPIS NASLOVA	LASTNIK	DODATNA POJASNILA
1782	Krakovo 41	Zidar Jernej Martinec (Martins)	V viru naveden kot zidar.
1798–1800	Krakovo 41	Deš. stanov. tajnik Martinec (-itz)	Deželnostanovanjski tajnik
1802	Krakovo 41	Deš. stanov. tajnik Martinec (-itz)	Deželnostanovanjski tajnik
1805	Krakovo 17	Deš. stanov. tajnik Martinec (-itz)	Deželnostanovanjski tajnik, sprememba številčenja hiše
1815	Krakovo 17	Matija Dietrich	
1822	Krakovo 17	Janez Podgrajšek (Podgraischeg)	
1828	Krakovo 17	Jožef, Frančiška in Polona Podgrajšek (Podgraischeg)	
1833–1853	Krakovske velike ulice 17	Franc Lavrin (Laurin)	
1860–1869	Krakovske velike ulice 17	Jožef in Urša Schwenter	
1877	Krakovske ulice 21	Martin Goršič	Hišo je leta 1875 kupil na izvršilni prodaji.
1901	Krakovske velike ulice 17	Franja Goršič	
1928	Krakovska ulica 21	Albert Vodnik	
Letnica ni ugotovljena	Krakovska ulica 21	Maja Vodnik	
2022	Krakovska ulica 21	Miloš Pantoš	

Vir: SI_ZAL_LJU_346_83; Fabjančič, V. (1941–1943).

Iz prikazanih podatkov je razvidno, da je hiša kljub večkratnim spremembam hišne številke ohranila prostorsko kontinuiteto. Najprej je bila označena kot Krakovska velika ulica 17, od druge polovice 19. stoletja pa kot Krakovska velika ulica oziroma Krakovska ulica 21.

Lastništvo hiše se je skozi obdobja večkrat zamenjalo. V posameznih obdobjih so bili kot lastniki navedeni posamezniki, v drugih pa zakonci oziroma več članov iste družine. Posebej dolgotrajno je bilo lastništvo Martina Goršiča, ki je hišo kupil leta 1875 in je bil kot njen lastnik naveden še leta 1901.

V 20. stoletju je hiša prešla v last družine Vodnik, s čimer se je začelo obdobje lastniške kontinuitete, ki jo je mogoče spremljati s pomočjo ohranjenih arhivskih virov.

4.2. Konskripcijske tabele

Tabela 2: Konskripcijske tabele 1830–1857, Krakovsko predmestje 17

LETO POPISA	HIŠNA ŠTEVILKA	Lastnik je naveden na obrazcu.	Število prebivalcev	Druge ugotovitve
1830	17	Ime ni zanesljivo razbrano.	7	Imen in poklicev ni bilo mogoče v celoti razbrati.
1837	17	Ime ni zanesljivo razbrano.	10	Podrobnejši podatki o prebivalcih niso bili dovolj razločni.
1843	17	Zapisano ime Jozef Peruzzi.	8	Med prebivalci je bil evidentiran en otrok.
1846	17	Franc Lavrin	13	Med prebivalci je bilo šest otrok, mlajših od 15 let. Ena oseba je bila umeščena med uradnike in honoratorje.

Vir: SI_ZAL_LJU/0504/037.

Za raziskovanje prebivalcev hiše na današnjem naslovu Krakovska ulica 21 sem uporabila konskripcijske tabele za Krakovsko predmestje 17. Da gre za isto hišo, sem preverila s pomočjo popisa hišnih lastnikov ter s primerjavo starega hišnega oštevilčenja. Na konskripcijski poli iz leta 1846 je kot hišni lastnik naveden Franc Lavrin, ki je tudi v popisu hišnih lastnikov naveden kot lastnik hiše med letoma 1833 in 1853.

Konskripcijske tabele za Krakovsko predmestje 17 so ohranjene za leta 1830, 1837, 1843 in 1846. Dokumenti so napisani v nemškem jeziku in so sestavljeni v obliki vnaprej pripravljenega obrazca. V obrazce so vpisovali hišno številko, ime hišnega lastnika, število prebivalcev, imena in priimke stanovalcev, leto rojstva ter posamezne podatke o njihovem družbenem oziroma poklicnem položaju. Poseben del obrazca je bil namenjen razvrščanju moškega prebivalstva glede na starost in sposobnost za opravljanje vojaške službe. Žensko prebivalstvo je bilo večinoma navedeno samo številčno.

Pri analizi dokumentov sem se osredotočila predvsem na število prebivalcev, njihovo starost ter poklicni oziroma družbeni položaj, kadar je bil zapis dovolj razločen. Zaradi starosti dokumentov, slabše ohranjenosti črnila in uporabe stare nemške pisave vseh imen in poklicev ni bilo mogoče zanesljivo prebrati.

4.3. Adresar za leto 1898

Tabela 3: Adresar za leto 1898

OSEBA V ADRESARJU	POKLIC/POLOŽAJ	KATEGORIJA
Goršić Franz	Izdelovalec orgel in lastnik hiše	Obrtništvo in lastništvo
Jeras Franz	Višji kondukter/višji železniški uslužbenec	Promet in javna služba
Homau Maria	Trgovka z zeljem	Prodaja kmetijskih oz. drugih pridelkov
Homau Valentin	Trgovec z zeljem	Prodaja kmetijskih oz. drugih pridelkov
Karl Novak von Giftberg	Uslužbenec deželne službe, zadolžen za spremstvo/prevoz oseb	Deželna uprava/javna služba
Maria Novak	Trgovka z zeljem	Prodaja kmetijskih oz. drugih pridelkov
Jakob Kopač	Ni napisano	Ni možno določiti.

Vir: Knjižnica ZAL, inv. št. 237, Adresar za Ljubljano in njena predmestja, 1898.

V adresarju iz leta 1898 je kot lastnik hiše naveden Franc Goršič, po poklicu izdelovalec orgel. Poleg njega so bili na naslovu navedeni Franc Jeras, Marija in Valentin Homau, Karl Novak von Giftberg, Marija Novak in Jakob Kopač. Med navedenimi osebami so bili trije trgovci

oziroma trgovke z zeljem, izdelovalec orgel, višji kondukter in uslužbenec deželne službe. Za Jakoba Kopača poklic ni naveden.

Podatki kažejo, da je bila poklicna sestava oseb na naslovu raznolika. Najštevilčnejšo poklicno skupino so predstavljali trgovci in trgovke z zeljem. Poleg dejavnosti, povezane s prodajo vrtnih pridelkov, so bili prisotni tudi specializirana obrt ter poklici, povezani s prometom in deželno upravo. Iz adresarja ni mogoče ugotoviti, ali so navedene osebe pripadale istemu gospodinjstvu, kakšni so bili njihovi medsebojni odnosi in ali so navedene dejavnosti opravljale neposredno na naslovu Krakovska ulica 21.

4.4. Adresar za leto 1900

Tabela 4: Adresar za leto 1900

OSEBA V ADRESARJU	POKLIC/POLOŽAJ	KATEGORIJA
Franciska Goršič	Lastnica hiše in trgovka s kislim zeljem	Lastništvo, pridelava in prodaja vrtnih pridelkov
Jakob Kopač	Kramar/trgovec z mešanim blagom	Trgovina
Nikola Žunič	Kramar/trgovec z mešanim blagom	Trgovina

Vir: Knjižnica ZAL, inv. št. 862 Adresar za Ljubljano in njena predmestja, 1900.

V Adresarju Ljubljane iz leta 1900 je bila kot lastnica hiše navedena Frančiška Goršič. V poklicnem delu adresarja je bila ista oseba ponovno navedena kot lastnica hiše in trgovka s kislim zeljem, zato zapisov ne moremo obravnavati kot dveh različnih oseb. Poleg nje sta bila navedena Jakob Kopač, kramar na naslovu Krakovska ulica 21, in Nikolaj Žunič, kramar in hišni lastnik.

Poklicna sestava je bila povezana predvsem s trgovino. Frančiška Goršič se je ukvarjala s prodajo kislega zelja, Jakob Kopač in Nikolaj Žunič pa sta bila kramarja. Podatek o prodaji kislega zelja kaže na nadaljevanje dejavnosti, povezane s krakovskim vrtnarstvom, obenem pa tudi na predelavo vrtnega pridelka za prodajo. V primerjavi z letom 1898, ko so bili na naslovu zastopani tudi obrtniški, prometni in upravni poklici, je leta 1900 izraziteje izstopala trgovska dejavnost.

Sprememba lastništva od Franca Goršiča leta 1898 k Frančiški Goršič leta 1900 lahko kaže na prenos hiše znotraj družine, vendar tega brez dodatnih virov ni mogoče potrditi. Prav tako iz adresarja ni mogoče ugotoviti, ali so navedene osebe pripadale istemu gospodinjstvu in ali so svojo dejavnost opravljale neposredno v hiši.

4.5. Adresar za leto 1907

Tabela 5: Adresar za leto 1907

OSEBA V ADRESARJU		POKLIC/POLOŽAJ	KATEGORIJA
Franciska Goršič		Lastnica hiše	Lastništvo
Marija Medved		Prodajalka zelja	Prodaja vrtnih pridelkov
Jera Brecelj		Šivilja	Obrtništvo
Martin Gregorin		Delavec	Fizično delo
Franc Poženel		Strojnik	Tehnični/industrijski poklic

Vir: SI_ZAL_LJU/862, Adresar Ljubljana, 1907

V Adresarju Ljubljane iz leta 1907 je bila kot lastnica hiše na Krakovski ulici 21 navedena Frančiška Goršič. Poleg nje so bile na naslovu navedene Marija Medved, prodajalka zelja, Jera Brecelj, šivilja, Martin Gregorin, delavec, in Franc Poženel, strojnik.

Poklicna sestava je bila raznolika. Prodaja zelja je predstavljala nadaljevanje dejavnosti, povezane s krakovskim vrtnarstvom in prodajo vrtnih pridelkov. Poleg nje so bili zastopani šiviljstvo, splošno delavsko delo in tehnični poklic strojnika. Iz adresarja ni mogoče ugotoviti, ali so navedene osebe pripadale istemu gospodinjstvu, ali so bile najemniki in kje so dejansko opravljale svoje delo.

V primerjavi z adresarjema iz let 1898 in 1900 je bila dejavnost prodaje zelja še vedno prisotna, hkrati pa se je povečala vidnost delavskih in tehničnih poklicev. Podatki tako kažejo na sočasno ohranjanje tradicionalne krakovske gospodarske dejavnosti in vključevanje oseb na naslovu v širše obrtniško in mestno delovno okolje.

4.6. Hišna pola, 1921

Bivalne razmere in prebivalci hiše leta 1921

Pomemben vpogled v način bivanja in sestavo prebivalcev hiše na naslovu Krakovska ulica 21 omogoča hišna pola, izdelana ob popisu prebivalstva 20. decembra 1921. Dokument vsebuje splošne podatke o hiši, njeni lastnici, številu stanovanj in spremljajočih poslopjih ter posamezne popise stanovanj in njihovih prebivalcev (SI_ZAL_LJU/504/237/Krakovska ulica 21, 1921).

Kot lastnica hiše je bila navedena Frančiška Goršič. Hišo je pridobila z dedovanjem, vendar sama v njej ni prebivala. V rubriki o času izgradnje oziroma popolne prezidave glavnega poslopja je navedeno leto 1880. Glavno poslopje je obsegalo pritličje in prvo nadstropje. V hiši ni bilo stanovanj pod zemljo ali na podstrešju.

K hiši so poleg glavnega poslopja spadali še hlev, kolnica in skladišče. Glavno poslopje je bilo namenjeno predvsem stanovanjski uporabi, spremljajoči prostori pa so bili povezani tudi z drugimi dejavnostmi. Kljub temu na splošnem delu hišne pole ni bil naveden noben registriran obrat, trgovina ali drug poslovni prostor.

V hiši je bilo sedem stanovanj, od tega štiri v pritličju in tri v prvem nadstropju. Vsa stanovanja so bila oddana. Popis posameznih stanovanj kaže, da je bilo v hiši skupno šest sob, en kabinet, ena predsoba, dve kuhinji in ena poselska soba. Kopalnica ni bila navedena v nobenem izmed stanovanj. Za celotno hišo sta bili navedeni dve stranišči, pri nekaterih stanovanjih pa je bila izrecno zapisana skupna uporaba stranišča.

V splošnem delu hišne pole je navedeno, da je v hiši prebivalo 17 ljudi. Seštevek prebivalcev, navedenih na posameznih popisih sedmih stanovanj, pa znaša 18 oseb. Razlike med podatkoma na podlagi ohranjenega dokumenta ni bilo mogoče pojasniti. Možno je, da je med izpolnjevanjem posameznih delov popisa prišlo do spremembe števila stanovalcev ali do napake pri seštevanju, vendar tega ni mogoče zanesljivo potrditi.

Tabela 6: Bivalne razmere in prebivalci hiše leta 1921

Najemnik/najemnica	Lega stanovanja	Prostori	Število stanovalcev	Letna najemnina
Marijana Mehle	Pritličje	Ena soba in ena kuhinja	2	391 kron
Marija Zahlar	Pritličje	Ena soba in ena kuhinja	2	324 kron
Anica Berečič	Pritličje	Ena soba in ena kuhinja	6	474 kron

Matej Terček	Prvo nadstropje	Dve sobi in ena kuhinja	3	560 kron
Alojzij Adamič	Prvo nadstropje	Dve sobi in ena kuhinja	3	480 kron
Albert Vodnik	Prvo nadstropje	En kabinet	1	Brezplačna uporaba
Franc Trdina	Pritličje/spremljajoči prostori	Ena poselska soba, hlev, kolnica in 1 skladišče	1	1.780 kron

Vir: SI_ZAL_LJU/504/237, Krakovska ulica 21

V pritličnem stanovanju Marijane Mehle sta živeli dve osebi, Marijana in Marija Mehle. Stanovanje je obsegalo eno sobo in eno kuhinjo, uporabljali pa sta tudi drvarnico in skupno stranišče. Marija Mehle je bila zaposlena kot pomožna uradnica. V stanovanju sta živeli od leta 1915, v Ljubljano pa sta prišli že pred tem.

V drugem pritličnem stanovanju je kot najemnica navedena Marija Zahlar, ki je bila po poklicu delavka. Skupaj z njo je prebival Ivan Mihelič, ki je bil naveden kot podnajemnik in dijak prvega gimnazijskega razreda. V Ljubljano in stanovanje se je priselil leta 1921. Stanovanje je obsegalo eno sobo in eno kuhinjo, stanovalca pa sta uporabljala skupno stranišče in eno drvarnico.

Največ prebivalcev je živelo v stanovanju Ane Berčič. V eni sobi in kuhinji je prebivalo šest oseb. Ana Berčič je bila vdova, z njo pa so živeli njeni otroci in še drugi stanovalci, med katerimi je bil vsaj eden naveden kot podnajemnik. Podatki kažejo, da je bilo to stanovanje glede na število prostorov in prebivalcev najbolj obremenjeno.

V prvem nadstropju je v stanovanju Mateja Terčka prebivala tričlanska družina. Matej Terček je bil zaposlen pri železnici, njegova žena Marija je bila navedena kot gospodinja, Janko Terček pa kot kiparski vajenec. Stanovanje je obsegalo eno sobo, eno predsobo in eno kuhinjo. Družina je v njem živela od leta 1912.

V stanovanju Alojzija Adamiča so prav tako prebivale tri osebe. Stanovanje je obsegalo dve sobi in eno kuhinjo ter je bilo glede na število glavnih prostorov največje stanovanje v hiši. Z Alojzijem Adamičem sta živeli njegova žena Franja, ki je bila navedena kot gospodinja, in podnajemnik Štefan Lokelj.

Albert Vodnik je sam prebival v enem kabinetu. Najemnine ni plačeval, saj je bil v sorodstvenem razmerju z lastnico hiše. Njegov primer kaže, da uporaba prostorov v hiši ni temeljila samo na formalnem najemnem razmerju, temveč tudi na sorodstvenih vezeh.

V zadnji popisani enoti je bil kot najemnik naveden Franc Trdina. Enota je poleg poselske sobe vključevala še hlev, kolnico in skladišče. Na seznamu stanovalcev je bil naveden Franc Naglič, ki je bil po poklicu kočijaž. Visoka najemnina v primerjavi z drugimi enotami je bila verjetno povezana s tem, da ni šlo samo za bivalni prostor, temveč tudi za uporabo spremljajočih gospodarskih prostorov.

Poklicna sestava prebivalcev je bila raznolika. Med njimi so bili delavka, pomožna uradnica, železniški uslužbenec, gospodinji, kiparski vajenec, dijak, uradni sluga in kočijaž. V popisu niso bili navedeni ribiči ali vrtnarji, ki so bili v starejših obdobjih značilni za gospodarsko dejavnost Krakovega. Med prebivalci je bilo tudi več oseb, ki niso bile rojene v Ljubljani. Prihajali so iz Grosuplja, Ježice, Polhovega Gradca, Kočevja, Novega mesta, Kranja in drugih krajev. Nekateri so v Ljubljani živeli že več desetletij, drugi pa so se priselili šele v letih 1920 in 1921. Hiša je tako v istem obdobju vključevala dolgotrajnejše prebivalce in osebe, ki so se v mesto priselile pred kratkim.

Hišna pola iz leta 1921 pokaže, da hiša ni bila dom samo eni družini. Predstavljala je večstanovanjsko najemno hišo, v kateri so živeli posamezniki, družine z otroki, vdova, podnajemniki, dijak in delovno aktivni prebivalci različnih poklicev. Posamezna stanovanja so se razlikovala po velikosti, številu prebivalcev, višini najemnine in načinu uporabe prostorov.

4.7. Adresar mesta Ljubljane in okolice za leto 1928

Adresar mesta Ljubljane in okolice iz leta 1928 vsebuje seznam hišnih posestnikov ter poimenski seznam nekaterih prebivalcev mesta z njihovimi naslovi in poklici. Kot hišni posestnik na naslovu Krakovska ulica 21 je bil naveden Albert Vodnik (Adresar mesta Ljubljane in okolice, 1928). Na naslovu je bilo poimensko navedenih sedem oseb. Med njimi so bile Ana Berčič, navedena kot zasebnica, Marija Mehle, uradnica, Franc Naglič, računski uradnik, Albert Vodnik, družabnik, Ivana Vodnik, Marija Vovk, zasebnica, in Valentin Vovk, prodajalec.

Tabela 7: Osebe, navedene na naslovu Krakovska ulica 21 leta 1928

OSEBA	POKLIC, POLOŽAJ	DODATNA UGOTOVITEV
Albert Vodnik	Družabnik; hišni posestnik	Lastnik hiše na Krakovski ulici 21 in eden izmed navedenih prebivalcev
Ana Berčič	Zasebnica	Natančnejša dejavnost ni navedena.
Marija Mehle	Uradnica	Navedena tudi v popisu iz leta 1931.
Franc Naglič	Računski uradnik	Zaposlen kot uradnik
Ivana Vodnik	Poklic ni naveden	Verjetno članica gospodinjstva Vodnik
Marija Vovk	Zasebnica	Natančnejša dejavnost ni navedena.
Valentin Vovk	Prodajalec	Poklic je bil povezan s prodajo.

Vir: Adresar mesta Ljubljane in okolice, 1928

4.8. Družinski list, 1931

Tabela 8: Gospodinjstva na Krakovski ulici 21, 1931

Poglavar/nosilec družinskega lista	Sestava gospodinjstva	Število oseb	Poklici/dejavnosti	Značilnost gospodinjstva
Marija Mehle	Ena odrasla ženska oseba	1	Uradnica	Enočlansko žensko gospodinjstvo
Jurij Novak	Zakonski par in dve hčerki	4	Trgovinski pomočnik, gospodinja	Družina z dvema otrokoma
Albert Vodnik	Zakonski par, dva otroka, dva sorodnika in najemnik	7	Posestnik in trgovec, gospodinja, pomoč pri gospodinjstvu, sodar, žagar	Razširjeno gospodinjstvo, sestavljeno iz sorodnikov in najemnika
Valentin Novak		1	Prodajalec posode na trgu	Enočlansko moško gospodinjstvo

Skupaj :		13		Štiri gospodinjske enote

Popis prebivalstva z dne 31. marca 1931 za Krakovsko ulico 21 je sestavljen iz štirih družinskih listov, h katerim je pripadalo skupaj trinajst individualnih popisnic. Na naslovu je bilo evidentiranih trinajst trajno prisotnih prebivalcev, med katerimi je bilo šest moških in sedem žensk. Začasno prisotne ali začasno odsotne osebe v družinskih listih niso bile navedene. Na istem naslovu so bile evidentirane štiri ločene popisne gospodinjske enote. Prvo je predstavljala neomožena uradnica Marija Mehle, ki je živela sama. Drugo je sestavljala štiričlanska družina Jurija Novaka, v kateri so poleg njega živeli njegova žena in dve hčerki. Jurij Novak je bil zaposlen kot trgovinski pomočnik, njegova žena pa je bila navedena kot gospodinja.

Najštevilčnejše je bilo sedemčlansko gospodinjstvo Alberta Vodnika, ki je bil na družinskem listu naveden kot posestnik in trgovec. V gospodinjstvu so živeli njegova žena, dva otroka, dva sorodnika in najemnik. Njegova žena je bila gospodinja, sorodnica Frančiška Vodnik pa je pomagala pri gospodinjskih opravilih. Med člani gospodinjstva sta bila tudi sodar Peter Vodnik in žagar Alojz Počevina. Četrto gospodinjstvo je predstavljal vdovec Valentin Novak, ki je živel sam in se preživljal kot prodajalec posode na trgu. Poklicna sestava prebivalcev kaže na raznolike načine preživljanja. Med njimi so bili zastopani trgovina, tržna prodaja, uradniško delo, lesna obrt in gospodinjsko delo. Trije odrasli moški so bili neposredno povezani s trgovino oziroma prodajo, dva pa sta opravljala obrtniška poklica. Pri dveh ženskah je bilo kot poklic oziroma dejavnost navedeno gospodinjsko delo, medtem ko je bila Marija Mehle zaposlena kot uradnica.

Večina odraslih prebivalcev je bila rojena zunaj Ljubljane, med drugim v Grosupljem, Šmarju oziroma okolici Ljubljane, Bučni vasi in na območju Sežane, medtem ko so bili otroci v obeh družinah rojeni v Ljubljani. Podatki tako kažejo, da so v hiši živeli ljudje, ki so se v Ljubljano priselili iz različnih krajev, njihovi otroci pa so se rodili že v mestu.

Vsi evidentirani prebivalci so kot materni jezik navedli slovenščino, kot veroizpoved rimskokatoliško vero in kot narodnost jugoslovansko. Ker so bili ti podatki enotni in ne prispevajo bistveno k razumevanju načina življenja posameznih gospodinjstev, jih v nadaljnji analizi nisem podrobneje obravnavala.

4.9. Adresar mesta Ljubljane in okolice za leto 1933

V seznamu hišnih posestnikov je bil kot lastnik hiše na Krakovski ulici 21 ponovno naveden Albert Vodnik (Adresar mesta Ljubljane in okolice, 1933, str. 30). Podatek potrjuje kontinuiteto njegovega lastništva, saj je bil kot hišni posestnik naveden že v adresarju iz leta 1928, v popisu prebivalstva iz leta 1931 pa kot posestnik in trgovec.

V imeniku prebivalstva je bilo z naslovom Krakovska ulica 21 povezanih devet oseb. Navedeni so bili tesar Ivan Boltar, pisarniški sluga Ljubo Maček in njegova žena Angela, kontoristka Marija Maehle, uradnica Marija Mehle, Peter Novak z nejasno poklicno okrajšavo, žagar Alojz Počevina ter uradnik in hišni posestnik Albert Vodnik z ženo Ivano.

Tabela 9: Seznam hišnih posestnikov za leto 1933

OSEBA	POKLIC/POLOŽAJ	PRIMERJAVA Z DRUGIMI VIRI
Albert Vodnik	Uradnik in hišni posestnik	Kot hišni posestnik je naveden že leta 1928, leta 1931 pa kot posestnik in trgovec.
Ivana Vodnik	Žena Alberta Vodnika, poklic ni naveden	Najverjetneje Ivanka Vodnik iz popisa leta 1931.
Ivan Boltar	Tesar	Ni bil naveden v predhodno navedenih virih.
Ljubo Maček	Pisarniški sluga	Ni bil naveden v predhodno navedenih virih.
Angela Maček	Žena Ljuba Mačka, poklic ni naveden	Navedena v skupnem vpisu z možem
Marija Maehle	Kont.	Nejasni zapis poklica
Marija Mehle	Uradnica	Kot uradnica je bila na naslovu navedena že leta 1928 in v popisu leta 1931.
Peter Novak	Sod. pom.	Nejasni zapis poklica
Alojz Počevina	Žagar	Kot žagar in najemnik je bil na naslovu naveden že v popisu leta 1931.

Vir: Adresar mesta Ljubljana in okolice, 1933

4.10. Vprašalna pola za zgradbo, 1949

Tabela 10: Vprašalna pola (1949)

ENOTA	LEGA IN NAMEMBNOST	PROSTORI	PREBIVALCI OZIROMA UPORABNIKI	OPREMLJENOST IN BIVALNE RAZMERE
1. STANOVANJE	Pritličje: izključno za prebivanje	Soba/spalni prostori, kuhinja in pomožni prostori	3 osebe (delavec, gospodinja, otrok)	Prostori svetli in vlažni. Električna napeljava, voda iz mestnega vodovoda v veži. Lesena tla in ogrevanje z nepremično pečjo. Stan. pripadala kolnica. Stranišče skupno na dvorišču.
2. STANOVANJE /ENOTA	Pritličje: izključno za administrativno dejavnost	Soba in kuhinja	V enoti se je od leta 1947 opravljala administrativna dejavnost.	Prostori so bili temni in suhi. Električna in telefonska napeljava, voda iz mestnega vodovoda v veži. Lesena tla in ogrevanje z nepremično pečjo. Uporabljalo se je skupno stranišče na dvorišču.
3. STANOVANJE	Pritličje: izključno za prebivanje	Soba/spalnica in kuhinja	4 osebe (delavec, gospodinja in dva otroka)	Prostori so bili svetli in vlažni. Električna napeljava, voda iz

				mestnega vodovoda v veži. Tla narejena iz mehkih desk in ogrevanje z premično pečjo. Uporabljalo se je skupno stranišče na dvorišču.
4. STANOVANJE	Prvo nadstropje; pretežno za prebivanje, ena opremljena soba se je oddajala.	Spalna soba, kmečka soba, dnevna soba, dekliška soba, kuhinja, shramba, hodnik, kopalnica, stranišče in veranda.	6 oseb (3 drž. uslužbenci, gospodinja, šivilja in študent). Lastnik je v tem stanovanju prebival od leta 1923.	Prostori so bili svetli in suhi. Električna napeljava, mestni vodovod in kanalizacija v stanovanju, parketna tla ter ogrevanje z nepremičnimi pečmi. Stanovanju je pripadala tudi drvarnica, imelo je lastno kopalnico in stranišče.

Vir: Zgodovinski arhiv Ljubljana, ZAL 3946, 904, vprašalna pola za zgradbo, Krakovska ulica 21, 1949.

Vprašalna pola za zgradbo iz leta 1949 vsebuje podatke o legi, velikosti, lastništvu, gradbenih značilnostih in stanju hiše na naslovu Krakovska ulica 21 ter podrobnejše podatke o stanovanjskih in drugih prostorih v njej (ZAL 3946, 904, vprašalna pola za zgradbo, 1949; v nadaljevanju: vprašalna pola, 1949).

Hiša je bila glede na druge stavbe opredeljena kot prostostoječa, glede na lego ob ulici pa kot ulična stavba. Šlo je za stalno stavbo v zasebni lasti Alberta Vodnika. V vprašalni poli je kot leto dograditve navedeno leto 1520. Zidovi so bili pretežno opečni, stropna konstrukcija lesena, streha pa pokrita s strešno opeko. Stavba se je ogrevala s pečmi, odvajanje odpadnih voda pa je bilo urejeno z greznico in straniščno jamo. Ob popisu je bila stavba potrebna popravil. Pred tem so bili izvedeni dozidava verande ter zamenjava oken, ometa in podov. Hiša je bila enonadstropna, brez kleti, suterena in mansarde, imela pa je podstrešje. Površina zemljišča pod

glavno stavbo je znašala 115 m². Pod isto streho sta bila še dva stranska prostora s skupno površino 33 m², na dvorišču pa je stala stranska stavba s površino 135 m². V hiši so bile popisane štiri prostorske enote, od katerih so se tri uporabljale za prebivanje, ena pa za opravljanje administrativne dejavnosti. V stanovanjskih prostorih je živelo skupaj trinajst oseb.

Prvo enosobno stanovanje je bilo v pritličju in je bilo uvrščeno v peto stanovanjsko kategorijo. Sestavljali so ga spalni prostor, kuhinja in pomožni prostori. Prostori so bili svetli, vendar vlažni. Stanovanje je imelo električno napeljavo, pitna voda pa je bila dostopna iz mestnega vodovoda v veži. Tla so bila lesena, ogrevanje pa je potekalo z nepremično pečjo. Stanovanju je pripadala kolnica za shranjevanje kuriva, stranišče pa je bilo skupno in se je nahajalo na dvorišču. V stanovanju so od leta 1945 živeli delavec Stane Gliha, njegova žena Ivanka Gliha, ki je bila gospodinja, in njuna hči Erika Gliha.

Druga enota je bila sestavljena iz sobe in kuhinje. Prostori so bili temni, vendar suhi. Enota je imela električno in telefonsko napeljavo, voda pa je bila dostopna v veži. Ogrevala se je z nepremično pečjo, uporabljalo pa se je skupno stranišče na dvorišču. Od leta 1947 se je enota uporabljala izključno za opravljanje administrativne dejavnosti.

Tretje pritlično stanovanje je bilo sestavljeno iz sobe in kuhinje. Prostori so bili svetli, vendar vlažni. Stanovanje je imelo električno napeljavo, vodo iz mestnega vodovoda v veži ter lesena tla. Ogrevalo se je s premično pečjo. Stanovalci so souporabljali kolnico in stranišče na dvorišču. V stanovanju so od leta 1947 živeli zakonski par in dva otroka. Žena je bila navedena kot gospodinja, poklic moža pa iz dokumenta ni jasno razviden.

Četrto stanovanje je bilo v prvem nadstropju in je bilo bistveno večje od pritličnih stanovanj. Obsegalo je spalnico, kmečko sobo, dnevno sobo, dekliško sobo, kuhinjo, shrambo, hodnik, kopalnico, stranišče in verando. Prostori so bili svetli in suhi. Stanovanje je imelo električno napeljavo, mestni vodovod in kanalizacijo, pitna voda pa je bila dostopna neposredno v stanovanju. Tla so bila parketna, ogrevanje pa je bilo urejeno z nepremičnimi pečmi. Stanovanju je pripadala tudi drvarnica. Lastnik je v njem prebival od leta 1923, eno opremljeno sobo pa je oddajal v najem.

V stanovanju v prvem nadstropju je živelo šest oseb. Med njimi so bili trije državni uslužbenci, gospodinja, šivilja in študent.

Rezultati tako kažejo velike razlike med posameznimi stanovanjskimi enotami. Pritlična stanovanja so bila majhna, deloma vlažna ter brez lastnega vodnega priključka in stranišča. Stanovanje v nadstropju pa je bilo večje, svetlo in suho ter je imelo kopalnico, notranje stranišče, parket in neposreden priključek na mestni vodovod in kanalizacijo.

4.11. Raziskovalni popis za leto 2026 (lastno delo)

Tabela 11: Raziskovalni popis (2026)

STANOVANJSKA ENOTA	LEGA IN RABA	PROSTORI	PREBIVALCI	ZNAČILNOSTI BIVANJA
Prvo stanovanje	Pritličje: najemniško stanovanje	Soba in kuhinja	1	Enočlansko gospodinjstvo; uporaba skupne kopalnice v pritličju
Drugo stanovanje	Pritličje: najemniško stanovanje	Predsoba in soba	1	Enočlansko gospodinjstvo; uporaba skupne kopalnice v pritličju, uporaba skupne kuhinje v prvem nadstropju
Tretje stanovanje	Prvo nadstropje; najemniško stanovanje	Kuhinja, kopalnica, tri spalnice in dnevna soba	4	Skupno najemniško bivanje, skupna uporaba kuhinje, kopalnice in dnevne sobe
Četrto stanovanje	Trenutno brez stanovalcev	Stanovanje se prenavlja	0	Začasno ni v uporabi zaradi prenove.
Gospodarsko poslopje	Dvorišče	Nekdanje gospodarsko poslopje	0	V času popisa ni v uporabi.

Raziskovalni popis hiše na naslovu Krakovska ulica 21 iz leta 2026 je bil sestavljen z namenom prikaza sedanje stanovanjske rabe hiše, sestave gospodinjstev in osnovnih značilnosti posameznih stanovanjskih enot. V času popisa je bila hiša razdeljena na štiri stanovanjske enote. Tri stanovanja so bila oddana v najem in naseljena, eno stanovanje pa se je prenavljalo

in je bilo začasno prazno. K hiši je spadalo tudi nekdanje gospodarsko poslopje, ki v času popisa ni bilo v uporabi.

V pritličju sta bili dve manjši stanovanjski enoti. V prvi je prebivala ena oseba. Stanovanje je bilo sestavljeno iz sobe in kuhinje, kopalnico pa si je stanovalec delil z osebo iz drugega pritličnega stanovanja.

V drugem pritličnem stanovanju je prebivala ena oseba. Stanovanje je bilo sestavljeno iz predsobe in sobe, stanovalka pa je uporabljala skupno kopalnico v pritličju ter kuhinjo v prvem nadstropju.

V stanovanju v prvem nadstropju so živele štiri osebe, ki so delile bivalne prostore. Stanovanje je obsegalo kuhinjo, kopalnico, tri spalnice in dnevno sobo.

Leta 2026 je tako v treh naseljenih stanovanjih prebivalo šest oseb. Pet oseb je bilo vključenih v izobraževanje, ena oseba pa je bila zaposlena. Hiša se je uporabljala predvsem za najemniško bivanje, gospodarsko poslopje pa ni več opravljalo svoje nekdanje gospodarske funkcije.

4.12. Intervju s sedanjim lastnikom

Za dopolnitev podatkov iz zgodovinskih virov je bil opravljen intervju s sedanjim lastnikom hiše na Krakovski ulici 21. Intervju je omogočil vpogled v razloge za nakup hiše, njeno stanje ob prevzemu, sedanji način uporabe, pomen lokacije, sosedske odnose, vpliv kulturnovarstvene zaščite ter lastnikovo razumevanje sprememb življenjskega sloga in funkcije hiše.

1. LASTNIŠTVO HIŠE IN RAZLOGI ZA NAKUP

Sedanji lastnik je hišo kupil, ker je iskal dom v zgodovinskem delu Ljubljane, ki ohranja človeško merilo in občutek skupnosti. Krakovo je že pred nakupom doživljal kot poseben del mesta, zato je možnost nakupa hiše na tem območju razumel kot izjemno priložnost. Pri hiši so ga najbolj pritegnili njena zgodovina, arhitektura in lokacija. Poudaril je, da je hiša nosilka izrazite identitete in zgodbe, hkrati pa stoji v mirnem okolju v neposredni bližini mestnega središča. Nakupa zato ni razumel samo kot pridobitev nepremičnine, temveč tudi kot prevzem dela kulturne dediščine. Njegovo razumevanje lastništva presega gospodarski pomen hiše. Lastništvo povezuje tudi z odgovornostjo do zgodovinske stavbe in značaja Krakovega. Sebe ne razume samo kot uporabnika nepremičnine, ampak tudi kot začasnega skrbnika prostora, ki ima širši kulturni pomen.

2. STANJE HIŠE IN IZVEDENE SPREMEMBE

Ob prevzemu je bila hiša po navedbah lastnika konstrukcijsko solidna, vendar potrebna temeljite obnove. Kot eno pomembnejših težav je navedel kapilarno vlago, ki jo trenutno rešuje v enem delu hiše. Pri obnovi ga vodi načelo, da je treba čim več obstoječih elementov ohraniti in čim manj posegati v zgodovinsko zasnovo stavbe. Prenoviti želi predvsem tiste dele, ki so nujni za kakovostno in varno bivanje, pri tem pa želi spoštovati izvirne arhitekturne značilnosti hiše. Hiša je trenutno delno sanirana in se uporablja za dolgoročni najem. Lastnik je v njej določeno obdobje prebival tudi sam. Hiša tako zanj hkrati predstavlja osebni življenjski prostor, nepremičnino za oddajanje in del kulturne dediščine.

3. VSAKDANJE ŽIVLJENJE IN POMEN LOKACIJE

Lastnik življenje v hiši opisuje kot prijetno. Hiša mu daje občutek miru in kontinuitete, ki ga po njegovem mnenju v sodobnih stanovanjskih objektih pogosto primanjkuje. Pomembna se mu zdita tudi povezanost z okoljem in občutek, da je vsakdanje življenje umeščeno v prostor z jasno zgodovinsko identiteto. Lokacijo hiše razume kot eno njenih največjih prednosti. Zaradi bližine mestnega središča, kulturnih ustanov, reke in zelenih površin lahko večino poti opravi peš ali s kolesom. Bivanje v Krakovem tako vpliva na njegove vsakodnevne navade, saj manj uporablja avtomobil in več časa preživi na prostem. Povedal je tudi, da zaradi bivanja v Krakovem bolj spremlja dogajanje v soseski in bolje opaža sezonske spremembe v okolju. Lokacija zato ne pomeni samo praktične prednosti, ampak vpliva tudi na način gibanja, preživljanje prostega časa in odnos do neposrednega okolja.

4. KULTURNOVARSTVENA ZAŠČITA

Kulturnovarstvena zaščita hiše prinaša določene omejitve pri prenovi in drugih posegih. Sedanji lastnik jih ne razume samo kot oviro, temveč predvsem kot odgovornost. Meni, da lastnik zaščitene hiše ni zgolj njen uporabnik, ampak začasni skrbnik nečesa, kar ima širši kulturni pomen. Po njegovem mnenju zaščita pomaga ohranjati arhitekturni značaj hiše in celotne soseske ter preprečuje neprimerne posege. Hkrati zaščita predstavlja izziv pri prilagajanju stare stavbe sodobnim potrebam. Kot pomembno vprašanje lastnik izpostavlja iskanje rešitev, ki bi omogočile kakovostno bivanje, učinkovito vzdrževanje in izboljšanje energetske učinkovitosti, ne da bi se pri tem izgubila kulturna in arhitekturna vrednost hiše.

5. SOSEDSKI ODNOSI IN SPREMEMBE SKUPNOSTI

Sedanji lastnik sosedske odnose opisuje kot razmeroma povezane. Po njegovih besedah se ljudje v soseski poznajo, pozdravljajo in spremljajo dogajanje v okolici. Takšna povezanost se mu v sodobnem mestnem okolju ne zdi samoumevna. Kljub temu opaža spremembe v prebivalstvu in značaju Krakovega. V sosesko prihajajo novi prebivalci, povečalo pa se je tudi število kratkotrajnih obiskovalcev in turistov. Po njegovem mnenju Krakovo za zdaj še vedno ohranja pomemben del svoje identitete in mirnejšega značaja. Pri prihodnjem razvoju območja se mu zdi pomembno ohranjanje ravnotežja med turizmom, razvojem mesta in kakovostjo življenja stalnih prebivalcev. Spremembe v prebivalstvu in uporabi prostora po njegovem mnenju ne bi smele povzročiti izgube posebnega značaja soseske.

6. SPREMEMBE ŽIVLJENJSKEGA SLOGA

Sedanji lastnik meni, da se današnji način življenja bistveno razlikuje od življenja v preteklosti. Današnje življenje opisuje kot hitrejše in bolj digitalizirano. Ljudje po njegovem mnenju več časa preživijo v službi ali na poti, manj pa v neposrednih stikih s sosedi. Sodobni način življenja po drugi strani prinaša več udobja in več možnosti za delo ter komunikacijo. Njegove izjave tako kažejo na dvojno razumevanje sodobnih sprememb. Te omogočajo večjo mobilnost, dostopnost in udobje, hkrati pa lahko zmanjšujejo pogostost neposrednih odnosov med prebivalci soseske. Na njegov način življenja pomembno vpliva prav lokacija hiše. Bližina mestnega središča mu omogoča opravljanje vsakodnevnih poti brez avtomobila, zato sta hoja in kolesarjenje pomemben del njegovega vsakdana. Življenjski slog je v tem primeru povezan z urbanim okoljem, dostopnostjo storitev in možnostjo gibanja po mestu.

7. SPREMEMBE FUNKCIJE HIŠE

Sedanji lastnik meni, da se je funkcija hiše skozi čas bistveno spremenila. Po njegovem razumevanju je bila hiša nekoč del bolj samozadostnega in lokalno usmerjenega načina življenja, medtem ko je danes predvsem bivalni prostor v urbanem okolju. To predstavlja njegovo razlago zgodovinskega razvoja hiše. Intervju sam ne dokazuje, kako samozadostno je bilo življenje njenih nekdanjih prebivalcev, vendar pokaže, kako sedanji lastnik razume razliko med nekdanjo gospodarsko in današnjo pretežno stanovanjsko funkcijo. Čeprav se je funkcija hiše spremenila, lastnik meni, da stavba še vedno ohranja spomin na pretekle načine življenja.

Ta spomin prepoznava v njeni arhitekturi, zgodovinskih elementih in umeščenosti v Krakovo. Pri prihodnjem razvoju želi ohraniti arhitekturno identiteto hiše, njene zgodovinske elemente in poseben značaj soseske. Pomembno se mu zdi ohranjanje občutka kontinuitete med preteklostjo in sedanjostjo.

5. Razprava o rezultatih

V razpravi so ugotovitve razporejene glede na raziskovalna vprašanja in ne več glede na posamezne arhivske vire. Takšna razporeditev omogoča primerjavo različnih zgodovinskih obdobij ter prepoznavanje kontinuitet in sprememb v socialni in poklicni sestavi prebivalcev, njihovem življenjskem slogu, vplivu širših družbenih procesov in uporabi življenjskega prostora.

Pri primerjavi je treba upoštevati, da uporabljeni viri niso nastali z enakim namenom in ne vsebujejo enakih podatkov. Konskripcijske tabele so bile namenjene predvsem evidentiranju prebivalstva in vojaških obveznikov, adresarji so poudarjali lastnike, nosilce poklicev in družbeno vidnejše odrasle osebe, popisi prebivalstva pa podrobneje prikazujejo sestavo gospodinjstev. Hišne in vprašalne pole omogočajo tudi vpogled v velikost, razdelitev in opremljenost stanovanj. Raziskovalni popis iz leta 2026 prikazuje trenutno stanje, vendar ne vključuje vseh podatkov, ki jih vsebujejo zgodovinski popisi. Rezultate je zato mogoče primerjati, vendar je treba razlike razlagati previdno.

5.1. Kako se je skozi različna zgodovinska obdobja spreminjala socialna in poklicna struktura prebivalcev hiše na Krakovski ulici 21?

Najstarejši uporabljeni podatki omogočajo predvsem vpogled v število in osnovno starostno sestavo prebivalcev. Leta 1830 je bilo v hiši evidentiranih sedem prebivalcev, leta 1837 deset, leta 1843 osem, leta 1846 pa trinajst. Število prebivalcev se torej ni enakomerno povečevalo, temveč se je med posameznimi popisnimi leti spreminjalo. Posebej pomemben je popis iz leta 1846, ko je bilo med trinajstimi prebivalci šest otrok, mlajših od petnajst let. Hiša je bila zato v tem obdobju prostor bivanja razmeroma številčne skupine odraslih in otrok.

Konskripcijske tabele ne omogočajo celovite rekonstrukcije poklicne strukture. Leta 1846 je bila ena oseba uvrščena med uradnike in honoratorje, pri drugih pa poklicnega oziroma družbenega položaja zaradi slabše čitljivosti ni bilo mogoče zanesljivo določiti. Pri ženskah so podatki še skromnejši, saj jih konskripcijski viri praviloma niso popisovali glede na njihovo delo, ampak predvsem glede na starost in položaj v gospodinjstvu. Odsotnost poklicnega podatka zato ne pomeni, da ženske niso opravljale gospodarskega, kmetijskega, obrtnega ali drugega dela.

Popis lastnikov kaže, da so imeli lastniki hiše različno socialno in poklicno ozadje. Med njimi so bili zidar, deželnostanovski tajnik in trgovec. Hiša zato ni bila povezana samo z eno družbeno ali poklicno skupino. Že podatki o lastnikih kažejo postopno vključevanje prebivalcev oziroma lastnikov Krakovega v širše obrtno, upravno in gospodarsko življenje Ljubljane. Lastništvo hiše sicer ni nujno pomenilo, da je lastnik v njej tudi prebival, zato teh podatkov ni mogoče neposredno enačiti s socialno sestavo vseh stanovalcev.

Podrobnejši vpogled v poklicno strukturo omogočajo adresarji s konca 19. in začetka 20. stoletja. Leta 1898 so bili na naslovu navedeni izdelovalec orgel in lastnik hiše Franc Goršič, višji kondukter Franc Jeras, Marija in Valentin Homau ter Marija Novak kot trgovci oziroma trgovke z zeljem, Karl Novak von Giftberg kot uslužbenec deželne službe in Jakob Kopač, pri katerem poklic ni bil naveden. Na istem naslovu so se tako pojavljali specializirana obrt, prometna in javna služba ter tradicionalna prodaja vrtnih pridelkov.

Posebej pomembna je prisotnost treh oseb, ki so se ukvarjale s prodajo zelja. Njihova dejavnost potrjuje povezanost prebivalcev hiše s tradicionalno gospodarsko usmeritvijo Krakovega. Škerjanc (1970), Vrhovnik (1991) in Štrukelj (2016) poudarjajo pomen krakovskih vrtov in prodaje zelenjave za oskrbovanje ljubljanskega trga. Hkrati pa drugi poklici iz leta 1898 kažejo, da tradicionalno vrtnarstvo ni bilo edini način preživljanja oseb na naslovu. Izdelovalec orgel, kondukter in deželni uslužbenec so bili povezani s specializirano obrtjo, prometom in javno upravo.

Leta 1900 je bila kot lastnica hiše in trgovka s kislim zeljem navedena Frančiška Goršič. Njena navedba je pomembna, ker je bila v viru prepoznana hkrati kot imetnica nepremičnine in kot gospodarsko dejavna oseba. Poleg nje sta bila navedena Jakob Kopač in Nikolaj Žunič kot kramarja. Poklicna struktura je bila tako izraziteje povezana s trgovino, od prodaje predelanega vrtnega pridelka do prodaje različnega vsakdanjega blaga.

Leta 1907 so bili poleg lastnice Frančiške Goršič navedeni Marija Medved kot prodajalka zelja, Jera Brecelj kot šivilja, Martin Gregorin kot delavec in Franc Poženel kot strojnik. Tradicionalna dejavnost prodaje zelja se je torej ohranila, vendar so bili ob njej prisotni tudi obrtniški, delavski in tehnični poklici. Vrhovnik (1991, str. 45) ugotavlja, da so prebivalci Krakovega postopoma začeli izbirati poklice meščanskega značaja, čeprav je vrtnarstvo še nekaj časa ostajalo pomembna dejavnost. Adresar iz leta 1907 na ravni ene hiše pokaže prav takšno prepletanje starejših in novejših oblik preživljanja.

Pomembna je tudi vidnost žensk v adresarjih. Marija Homau, Marija Novak, Frančiška Goršič, Marija Medved in Jera Brecelj so bile navedene z lastnimi poklici. To kaže, da so ženske sodelovale pri prodaji pridelkov, trgovanju in obrtniškem delu. Kljub temu samo na podlagi adresarjev ni mogoče ugotoviti, ali so delo opravljale samostojno, v okviru družinskega gospodarstva ali kot zaposlene delavke.

Hišna pola iz leta 1921 kaže še izrazitejšo poklicno raznolikost. Med prebivalci so bili železniški uslužbenec, pomožna uradnica, delavka, uradni sluga, kiparski vajenec, dijak in kočijaž. Tradicionalni poklici vrtnarja, ribiča ali čolnarja niso bili navedeni. Poklicna sestava kaže, da so bili prebivalci vključeni v širše mestno gospodarstvo, promet, upravo, izobraževanje in različne oblike mezdnega dela.

Leta 1928 so bili med navedenimi osebami uradnica Marija Mehle, računski uradnik Franc Naglič in prodajalec Valentin Vovk. Albert Vodnik je bil naveden kot hišni posestnik in družabnik, kar kaže na njegov premoženjski položaj ter vključenost v gospodarsko oziroma trgovsko dejavnost. Tudi v tem viru ni tradicionalnih poklicev, neposredno povezanih z vrtnarstvom, ribištvom ali obdelovanjem zemlje.

Popis iz leta 1931 kaže še bolj raznoliko socialno strukturo. V štirih gospodinjstvih je živelo trinajst oseb. Med njimi so bili neomožena uradnica, trgovinski pomočnik z družino, posestnik in trgovec z razširjenim gospodinjstvom ter vdovec, ki je prodajal posodo na trgu. Navedeni so bili tudi gospodinji, pomočnica v gospodinjstvu, sodar in žagar. V hiši so torej živeli ljudje z različnimi poklici, premoženjskimi položaji, družinskimi statusi in vlogami v gospodinjstvu.

Popis iz leta 1931 kaže tudi različne položaje žensk. Marija Mehle je kot neomožena uradnica živela samostojno in bila vključena v plačano delo. Druge ženske so bile navedene kot gospodinje ali kot pomočnice v gospodinjstvu. To kaže, da ženske niso imele enotnega socialnega ali ekonomskega položaja. Uradni viri so hkrati jasno razlikovali med plačanim delom in gospodinjskim delom, čeprav je bilo slednje pomembno za vsakodnevno delovanje družin.

Leta 1933 so bili navedeni tesar, žagar, pisarniški sluga, kontoristka, uradnica in uradnik. V primerjavi z letom 1931 so bili bolj vidni pisarniški in uradniški poklici. Marija Maehle in Marija Mehle sta bili navedeni samostojno ter z lastnima poklicema, medtem ko sta bili Angela

Maček in Ivana Vodnik evidentirani predvsem kot ženi svojih mož. Način beleženja tako odraža različne družbene in gospodarske položaje žensk.

Vprašalna pola iz leta 1949 kaže nadaljnje spreminjanje poklicne strukture. V hiši so živeli delavec, trije državni uslužbenci, šivilja, študent in gospodinje. Ena izmed enot je bila namenjena administrativni dejavnosti. Poklici so bili povezani z industrijskim, državnim, administrativnim in storitvenim delom, kar odraža spremenjeno povojno družbeno in gospodarsko okolje.

Leta 2026 je bilo v treh naseljenih stanovanjih evidentiranih šest oseb. Socialna struktura prebivalcev hiše se je tako izrazito spremenila. Namesto družin z otroki, zakonskih parov in razširjenih gospodinjstev so prevladovala enočlanska in skupinska najemniška gospodinjstva mladih odraslih.

Celotno obdobje kaže postopno spremembo od gospodinjstev, ki so bila deloma povezana z lokalnim vrtnarstvom, trgovanjem in obrtjo, k prebivalcem, zaposlenim v prometu, upravi, industriji, trgovini in drugih mestnih dejavnostih. V sodobnem obdobju pa prevladujeta izobraževanje in začasno oziroma prehodno vključevanje na trg dela.

Ugotovitve se povezujejo z raziskavo Zakrajška (2021), ki za prebivalce Krakovske ulice ugotavlja poklicno raznolikost, priseljevanje in postopno vključevanje v širše gospodarsko življenje Ljubljane. Rezultate je mogoče razložiti tudi z Bourdieujem (1984), ki življenjski slog povezuje z družbenim položajem ter ekonomskimi, socialnimi in kulturnimi viri. Lastnik, trgovec, uradnica, delavec, gospodinja, študent ali najemnik niso imeli enakih možnosti, obveznosti in pogojev vsakdanjega življenja. Poklicni naziv je zato pomemben pokazatelj družbenega položaja, vendar sam po sebi ne omogoča celovite rekonstrukcije življenjskega sloga.

5.2. Kako so širše družbene, gospodarske in prostorske spremembe vplivale na prebivalce hiše?

Razvoj hiše in njenih prebivalcev je bil povezan s spreminjanjem Krakovega in Ljubljane. Že spremembe hišnega oštevilčenja, od oznake Krakovo 41 prek Krakova oziroma Krakovske velike ulice 17 do Krakovske ulice 21, odražajo administrativno in prostorsko urejanje mesta. Spremembe oznake ne pomenijo spremembe raziskovalnega objekta, temveč kažejo na postopno vključevanje predmestnega območja v urejeni mestni sistem.

V 19. stoletju je bilo Krakovo tesno povezano z vrtnarstvom, ribištvom, čolnarjenjem, obdelovanjem zemlje in oskrbovanjem mesta. Škerjanc (1970), Kos (1955), Vrhovnik (1991) in Štrukelj (2016) opisujejo krakovske vrtove kot pomemben gospodarski vir. Adresarji iz let 1898, 1900 in 1907 potrjujejo, da je bila prodaja zelja prisotna tudi pri osebah, povezanih s Krakovsko ulico 21. Vrhovnik (1991, str. 46–49) poudarja, da so krakovski vrtovi z zelenjavo oskrbovali Ljubljano in druge kraje, pri prodaji pa so imele pomembno vlogo Krakovčanke. Trgovina s kislim zeljem je trajala približno od leta 1840 do leta 1916, pridelke pa so pošiljali tudi v Trst. Frančiška Goršič kot trgovka s kislim zeljem ter druge prodajalke in prodajalci zelja so bili tako vključeni v gospodarski sistem, ki je lokalno pridelavo povezoval z mestnim in širšim trgom.

Hkrati so se že ob koncu 19. stoletja pojavljali poklici, povezani s prometom, upravo, specializirano obrtjo in tehničnim razvojem. Kondukter, deželni uslužbenec, izdelovalec orgel, delavec in strojnik kažejo, da so bili prebivalci vključeni v širše gospodarske procese Ljubljane. Tradicionalne dejavnosti niso izginile nenadoma, temveč so nekaj časa obstajale vzporedno z novimi oblikami zaposlovanja. To je mogoče povezati z Giddensom (1991), ki poudarja, da modernizacija, urbanizacija in gospodarski razvoj spreminjajo organizacijo vsakdanjega življenja, delo in življenjske možnosti posameznikov. Na Krakovski ulici 21 se modernizacija ni kazala kot popolna prekinitev s preteklostjo, temveč kot postopno prepletanje tradicionalnih in novih dejavnosti.

V prvi polovici 20. stoletja je hiša postajala vse izraziteje vključena v mestno stanovanjsko in delovno okolje. Leta 1921 je bila razdeljena na sedem manjših stanovanj, v katerih so živeli ljudje različnih poklicev in geografskega porekla. Več prebivalcev ni bilo rojenih v Ljubljani. Hiša je bila zato tudi prostor vključevanja priseljencev, ki so v mesto prihajali zaradi dela, šolanja ali drugih življenjskih okoliščin.

Podobno se je nadaljevalo v letih 1928, 1931 in 1933. Med prebivalci so prevladovali trgovski, obrtniški, uradniški in pomožni poklici. Tradicionalni krakovski poklici v popisih niso bili več navedeni. To ne pomeni nujno, da prebivalci niso več uporabljali vrtov ali opravljali dopolnilnih dejavnosti, saj uradni popisi pogosto navajajo samo glavni poklic. Kljub temu podatki kažejo jasno preusmerjanje k mestnim oblikam zaposlovanja. Po drugi svetovni vojni so se širše spremembe pokazale tudi v materialni opremljenosti hiše. Leta 1949 so bili v stanovanja napeljani elektrika in mestni vodovod, del hiše pa je bil priključen tudi na kanalizacijo. V hiši

je bil telefon, ena enota pa se je uporabljala za administrativno dejavnost. Ti podatki kažejo vključevanje stavbe v sodobnejšo mestno infrastrukturo in institucionalno življenje.

Modernizacija pa ni bila enakomerno dostopna vsem. Najemniki v pritličnih stanovanjih so vodo uporabljali v skupni veži in stranišče na dvorišču, medtem ko je imelo lastniško stanovanje v prvem nadstropju lastno kopalnico, stranišče, notranji vodovod in parket. Širše gospodarske in tehnološke spremembe so torej izboljšale bivalne možnosti, vendar so se njihove koristi znotraj iste hiše porazdeljevale neenakomerno.

Petelin (2017) poudarja, da so se po drugi svetovni vojni spremembe vsakdanjega življenja kazale v industrializaciji, urbanizaciji, izboljševanju stanovanjskih razmer in postopnem dvigu življenjskega standarda. Na primeru Krakovske ulice 21 so bili ti procesi prisotni, vendar so se ob sodobnejši infrastrukturi še vedno ohranjali ogrevanje s pečmi, shranjevanje kuriva v kolnicah in drvarnicah ter uporaba skupnega zunanjega stranišča.

Leta 2026 je vpliv širših sprememb viden predvsem v prevladi najemniškega bivanja. Ljubljana je izobraževalno in zaposlitveno središče, zato hiša danes sprejema mlade odrasle. Njihovo vsakdanje življenje je povezano z mobilnostjo. Giddens (1991) sodobne življenjske poti povezuje z izobraževanjem, zaposlovanjem, mobilnostjo in spreminjanjem osebnih odločitev. V raziskovani hiši se to kaže v skupnem najemanju stanovanj in verjetno kratkotrajnejšem bivanju. Ker razlogi za prihod in načrti stanovalcev niso bili posebej raziskani, njihovega bivanja ni mogoče dokončno opredeliti kot kratkotrajnega, vendar socialna sestava kaže na prehodno življenjsko obdobje.

Green in Kreuter (1991) življenjski slog povezujeta s socialno-ekonomskimi, kulturnimi in geografskimi okoliščinami. Lokalno okolje Krakovega je v starejšem obdobju omogočalo vrtnarstvo in prodajo pridelkov, razvoj mesta pa je pozneje odpiral možnosti za zaposlitev v prometu, upravi, industriji, trgovini in izobraževanju. Življenje prebivalcev hiše je bilo zato ves čas povezano z možnostmi in omejitvami širšega okolja.

5.3. Kako se je skozi različna zgodovinska obdobja spreminjal življenjski slog prebivalcev hiše?

Življenjskega sloga prebivalcev ni mogoče razumeti samo na podlagi njihovih poklicev. Oblikovali so ga tudi sestava gospodinjstva, količina razpoložljivega prostora, lastništvo

oziroma najemništvo, dostop do infrastrukture, družinske obveznosti, delo, izobraževanje in odnosi z drugimi stanovalci.

Za prvo polovico 19. stoletja konskripcijske tabele omogočajo le omejen vpogled. Spreminjanje števila prebivalcev ter velik delež otrok leta 1846 kažeta, da je bila hiša prostor družinskega in medgeneracijskega življenja. Iz virov pa ni mogoče ugotoviti, kako so bila gospodinjstva organizirana, kakšni so bili odnosi med prebivalci in kako so uporabljali posamezne prostore.

Ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja se življenjski slog kaže predvsem skozi povezavo med delom in lokalnim okoljem. Prodaja zelja in kislega zelja je bila povezana z vrtovi, pripravo pridelkov, potjo na trg in mestno prodajo. Dom, vrt in delo verjetno niso bili strogo ločeni. Ob teh dejavnostih so se pojavili poklici, pri katerih je bilo delo bolj povezano z mestnimi ustanovami, prometom, delavnicami ali industrijo.

Leta 1921 je bila hiša gosto naseljen večstanovanjski in najemniški prostor. V sedmih stanovanjskih enotah je živelo 17 oziroma po seštevku stanovanjskih listov 18 oseb. Večina stanovanj je obsegala eno sobo in kuhinjo. V stanovanju Ane Berčič je šest oseb živelo v eni sobi in kuhinji, medtem ko so tri osebe v stanovanju Alojzija Adamiča uporabljale dve sobi in kuhinjo. Albert Vodnik je sam uporabljal kabinet. Bourdieu (1984) življenjski slog povezuje z družbenim položajem in viri, ki so posamezniku na voljo. Prebivalci iste hiše so živeli v istem širšem okolju, vendar niso imeli enakih pogojev. Razlike v velikosti stanovanj, številu stanovalcev in višini najemnine so vplivale na zasebnost, počitek, opravljanje gospodinjskih opravil ter možnosti za organizacijo družinskega življenja.

Samo dve stranišči za celotno hišo in odsotnost kopalnic kažeta, da je bilo vsakdanje življenje povezano z uporabo skupnih sanitarnih prostorov. Stanovalci so morali usklajevati njihovo uporabo, zaradi česar bivanje ni potekalo samo znotraj posameznega stanovanja, temveč tudi v skupnih delih hiše. Pomembno je bilo tudi podnajemništvo. Pri nekaterih glavnih najemnikih so živeli podnajemniki, med katerimi so bili dijaki, uradni uslužbenci in novejši priseljenci. Hiša je bila zato prostor družinskega življenja, najemnih razmerij in začasnega vključevanja posameznikov v mestno okolje.

Leta 1931 so bile v hiši štiri različne oblike gospodinjstev: enočlansko gospodinjstvo, jedrna družina, razširjeno gospodinjstvo s sorodniki in najemnikom ter gospodinjstvo vdovca. V hiši zato ni obstajal enoten življenjski slog. Vsakdan prebivalcev se je razlikoval glede na starost,

poklic, zakonski položaj, spol in vlogo v gospodinjstvu. Petelin (2017) vsakdanje življenje povezuje z organizacijo dela, družinskimi odnosi, rabo časa in prostora ter vplivi širše družbe. V hiši na Krakovski ulici 21 so se ti elementi prepletali v različnih oblikah. Del prebivalcev je bil vključen v plačano delo, nekatere ženske so opravljale gospodinjsko delo, otroci so bili odvisni od odraslih, sorodniki in najemniki pa so bivali v skupnih gospodinjstvih.

Leta 1949 so bile razlike v življenjskem slogu tesno povezane z bivalnimi pogoji. Prebivalci manjših pritličnih stanovanj so morali po vodo v skupno vežo, uporabljati skupno stranišče na dvorišču, shranjevati kurivo in skrbeti za ogrevanje s pečmi. Prebivalci stanovanja v prvem nadstropju so imeli lastno kopalnico, stranišče, notranji vodovod in več prostora. Njihov vsakdan je zato omogočal več zasebnosti in višjo raven udobja. Delitev dela po spolu je bila leta 1949 še vedno izrazita. Ženske so bile pogosto navedene kot gospodinje, čeprav je bila v hiši tudi šivilja. Gospodinjsko delo je bilo bistveno za vsakodnevno delovanje gospodinjstev, vendar v uradnih dokumentih ni bilo obravnavano kot plačana poklicna dejavnost.

Leta 2026 je življenjski slog stanovalcev povezan predvsem z najemniškim bivanjem. V pritličju dve osebi bivata v ločenih manjših stanovanjskih enotah, vendar si delita kopalnico. V prvem nadstropju štiri osebe živijo v skupnem stanovanju ter si delijo kuhinjo, kopalnico in dnevno sobo.

Tudi v sodobnem obdobju zato ni mogoče govoriti o enem življenjskem slogu. Enočlansko bivanje omogoča več samostojnosti, skupinsko stanovanje pa zahteva več usklajevanja uporabe prostorov, gospodinjskih opravil in vsakodnevnih navad.

V daljšem časovnem obdobju je mogoče prepoznati prehod od življenja, povezanega z lokalnim gospodarskim okoljem in družinskimi gospodinjstvi, k bolj urbanemu, najemniškemu in mobilnemu načinu življenja. Sprememba ni bila enosmerna ali enaka za vse prebivalce. Starejše in novejše oblike dela, bivanja ter uporabe prostora so dolgo obstajale sočasno.

5.4. Kako se je skozi čas spreminjala uporaba življenjskega prostora hiše in pripadajočih objektov?

Popis lastnikov kaže, da je hiša kljub spremembam glede oštevilčevanja hiš ohranila prostorsko kontinuiteto. Skozi čas je prehajala med različnimi lastniki in družinami, v nekaterih obdobjih pa je bilo navedenih več solastnikov. Hiša ni predstavljala samo fizičnega prostora bivanja, temveč tudi družinsko premoženje, ki se je dedovalo, prenašalo, delilo in oddajalo. Daljša

obdobja lastništva družin Goršič in Vodnik kažejo na kontinuiteto lastniške povezave s hišo. Vendar lastništvo ni vedno pomenilo tudi prebivanja. Leta 1921 lastnica Frančiška Goršič v hiši ni živela, saj so bila stanovanja oddana. Hiša je zanjo zato poleg premoženja predstavljala tudi gospodarski vir.

Za 19. stoletje podatki o notranji uporabi prostora niso dovolj podrobni. Spreminjanje števila prebivalcev kaže, da se je morala uporaba hiše prilagajati različnemu številu ljudi, vendar ni mogoče ugotoviti, koliko stanovanj ali prostorov je bilo v posameznem obdobju. Leta 1921 je bila stavba razdeljena na sedem manjših stanovanjskih enot. Večina je obsegala eno sobo in kuhinjo. Stanovanja so se razlikovala po velikosti in številu prebivalcev, kar kaže na neenakomerno razporeditev prostora. V hiši so bila samo skupna stranišča, kopalnice pa niso bile navedene.

Ob hiši so bili hlev, kolnica in skladišče. Ti prostori kažejo, da hiša ni bila namenjena samo bivanju, ampak je še ohranjala gospodarske funkcije, povezane s starejšo predmestno organizacijo življenja. Prisotnost kočijaža potrjuje, da so bili nekateri pomožni prostori verjetno še povezani z delom in prevozom. Leta 1931 so v hiši živela štiri gospodinjstva. Popis ne opisuje natančne razdelitve prostorov, vendar družinski listi kažejo, da je bila hiša še vedno večstanovanjski objekt. V njej so potekali družinsko življenje, gospodinjsko delo, bivanje otrok, sorodnikov in najemnikov.

Flaker (2008) poudarja, da dom ni samo fizično zavetje, ampak tudi prostor odnosov, varnosti, identitete in organizacije vsakdanjega življenja. Podobno Blunt in Dowling (2006) dom razumeta kot prostor vsakdanjih praks in pripadnosti. Krakovska ulica 21 je bila tako skupni življenjski prostor več gospodinjstev, vendar je za posamezne prebivalce lahko imela različne pomene. Leta 1949 je bila hiša razdeljena na več prostorsko in kakovostno različnih enot. Tri enote so se uporabljale za bivanje, ena pa za administrativno dejavnost. Lastnik je v svojem stanovanju oddajal tudi opremljeno sobo. Hiša je tako hkrati predstavljala zasebni dom, najemniški prostor in prostor dela.

Razlike med stanovanji so bile izrazite. Manjša pritlična stanovanja so bila odvisna od vode v skupni veži in stranišča na dvorišču, večje stanovanje v prvem nadstropju pa je imelo lastno kopalnico, stranišče, notranji vodovod, kanalizacijo in parket. Prostorska razdelitev je zato izražala tudi družbeno neenakost med lastnikom in najemniki. Lefebvre (1991) opozarja, da prostor ni samo fizični okvir, temveč se oblikuje skozi vsakdanje dejavnosti, odnose in načine

njegove uporabe. V hiši so bili prostori namenjeni družinskemu bivanju, oddajanju sobe, administrativnemu delu, shranjevanju kuriva in uporabi skupnih sanitarij. Njihov pomen je izhajal iz dejavnosti, ki so se v njih odvijale.

Leta 2026 se glavna hiša uporablja predvsem za večstanovanjsko najemniško bivanje. Tri stanovanjske enote so naseljene, ena pa se prenavlja. V pritličju je kopalnica skupna dvema ločenima enotama, stanovanje v prvem nadstropju pa ima lastno kuhinjo, kopalnico, dnevno sobo in tri spalnice. Skupna uporaba sanitarnih in bivalnih prostorov se je torej ohranila, vendar v drugačni obliki in ob višjem bivalnem standardu. Današnje deljenje notranje kopalnice se razlikuje od uporabe zunanjega stranišča leta 1949, vendar še vedno kaže na prepletanje zasebnega in skupnega prostora.

Pomembna sprememba je izguba gospodarske funkcije pomožnega poslopja. Medtem ko so bili hlev, kolnica, skladišče in drugi prostori v preteklosti povezani z gospodarskimi in pomožnimi dejavnostmi, leta 2026 ohranjeno gospodarsko poslopje ni v uporabi. Glavna hiša je postala predvsem stanovanjski in najemniški objekt. Rapoša Tajnšek življenjski svet opredeli kot prostor, v katerem ljudje oblikujejo in razumejo svoje zasebno življenje ter vstopajo v neposredne odnose z ljudmi v svoji bližini (Šugman Bohinc, Rapoša Tajnšek in Škerjanc, 2007, str. 10). Hiša na Krakovski ulici 21 je skozi celotno raziskovano obdobje predstavljala skupni življenjski svet več oseb, vendar so se njihove možnosti uporabe prostora razlikovale glede na lastništvo, najemniški položaj, velikost gospodinjstva in razpoložljivo infrastrukturo.

Intervju s sedanjim lastnikom kaže, da ima hiša danes predvsem stanovanjsko in najemniško funkcijo, vendar je njen pomen povezan tudi z zgodovino, arhitekturo in identiteto Krakovega. Njegovo doživljanje hiše se ujema z razumevanjem doma kot prostora vsakdanjih praks, varnosti, odnosov in pripadnosti (Flaker, 2008; Blunt in Dowling, 2006). Lokacija v bližini mestnega središča vpliva na njegove vsakodnevne navade, saj omogoča več hoje in kolesarjenja ter manjšo uporabo avtomobila, kar potrjuje, da življenjski slog oblikujejo tudi prostorske in geografske okoliščine (Green in Kreuter, 1991). Lastnik opaža hitrejši in bolj digitaliziran način življenja ter manj neposrednih stikov med sosedi, kar je mogoče povezati z Giddensovim (1991) razumevanjem vpliva modernizacije na vsakdanje življenje in medosebne odnose. Kulturnovarstveno zaščito razume kot omejitev in hkrati odgovornost, saj želi sodobne bivalne potrebe uskladiti z ohranjanjem zgodovinskih značilnosti hiše. Njegove izjave potrjujejo, da se pomen prostora oblikuje skozi njegovo uporabo in spreminjanje funkcij, pri čemer hiša iz

prostora gospodarskih dejavnosti postopoma postaja predvsem urbani bivalni prostor (Lefebvre, 1991).

Ugotovitve te raziskave so za socialno delo pomembne predvsem zato, ker pokažejo, da je način življenja ljudi povezan s stanovanjskimi razmerami, socialnim položajem, dostopom do infrastrukture in lokalnim okoljem. Razlike med lastniki in najemniki, med večjimi in manjšimi stanovanji ter med družinskimi in začasnimi oblikami bivanja kažejo, da je prostor pomemben dejavnik vsakdanjih možnosti in omejitev ljudi.

Raziskava je imela tudi nekatere omejitve, ki so izhajale predvsem iz nepopolne ohranjenosti arhivskih virov, slabše čitljivosti stare nemške pisave, različnih namenov nastanka in vsebine zgodovinskih dokumentov ter nepopolnih seznamov prebivalcev v adresarjih.

6. Sklep

Rezultati kažejo, da se življenjski slog prebivalcev hiše na Krakovski ulici 21 ni spreminjal kot preprost prehod iz tradicionalnega v sodoben način življenja. Spremembe so potekale postopoma, starejše in novejše oblike dela, bivanja in uporabe prostora pa so dolgo obstajale sočasno.

V drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja so bile na naslovu še prisotne dejavnosti, povezane s krakovskimi vrtovi in prodajo zelja. Ob njih so se že pojavljali obrtniški, prometni, upravni, delavski in tehnični poklici. V obdobju med obema svetovnima vojnama je hiša postala izraziteje večstanovanjska in najemniška, prebivalci pa so bili vključeni predvsem v mestno trgovsko, obrtno in uradniško življenje. Leta 1949 se je modernizacija hiše pokazala v elektrifikaciji, vodovodu, kanalizaciji in administrativni rabi prostora, vendar bivalno udobje ni bilo enakomerno razporejeno. Lastniki in najemniki so imeli različen dostop do prostora, zasebnosti in sanitarne infrastrukture.

Leta 2026 se večstanovanjska in najemniška funkcija hiše nadaljuje, vendar so družinska gospodinjstva, ki so bila zaznana v virih iz let 1931 in 1949, zamenjale predvsem enočlanske in skupinske najemniške enote mladih odraslih. Gospodarske dejavnosti, ki so bile nekoč povezane z vrtovi in pomožnimi poslopji, niso več prisotne. Hiša je postala predvsem prostor študentskega in drugega najemniškega bivanja.

Glavna ugotovitev raziskave je, da so na spremembe življenjskega sloga vplivali poklicna preobrazba, urbanizacija, razvoj mestnega trga dela, priseljevanje, spreminjanje sestave gospodinjstev, modernizacija infrastrukture in preoblikovanje stanovanjskega prostora. Hiša se je fizično ohranila, vendar so se spreminjali njeni prebivalci, gospodarske funkcije, notranja razdelitev, bivalni standard in pomeni, ki jih je imela za posamezne uporabnike.

Intervju s sedanjim lastnikom potrjuje, da je hiša danes predvsem prostor dolgoročnega najemniškega bivanja. Njena zgodovinska in arhitekturna vrednost kljub spremembi funkcije ostaja pomemben del njenega sodobnega pomena. Lokacija vpliva na način življenja, saj omogoča opravljanje vsakodnevnih poti peš ali s kolesom ter zmanjšuje potrebo po uporabi avtomobila. Lastnik želi izboljšati bivalne pogoje in energetsko učinkovitost, ne da bi pri tem izgubil zgodovinske značilnosti stavbe. Hiša tako predstavlja prostor, v katerem se prepletajo sodobne stanovanjske potrebe, najemniška raba in ohranjanje kulturne dediščine.

Krakovska ulica 21 zato predstavlja mikroprimer širšega razvoja Krakovega in Ljubljane: od predmestnega prostora, povezanega z vrtnarstvom in lokalnim gospodarstvom, prek gosto naseljene mestne najemne hiše do sodobnega prostora študentskega in drugega najemniškega bivanja.

Če ugotovitve obravnavamo z vidika socialnega dela, raziskava kaže, da je življenjski svet posameznika povezan s prostorom, v katerem prebiva, z ljudmi, s katerimi si ga deli, ter z viri, ki so mu v tem prostoru dostopni. Hiša na Krakovski ulici 21 je skozi raziskovana obdobja predstavljala skupni življenjski prostor več oseb. Sestava gospodinjstev, odnosi do prostora ter načini bivanja so se skozi raziskovana obdobja spreminjali. V 19. in 20. stoletju so v hiši živela družinska, sorodstvena in najemniška gospodinjstva. Danes je hiša razdeljena na več najemniških enot, ki vključujejo enočlansko in skupinsko bivanje. To pomeni, da je organizacija življenja danes drugačna kot v preteklosti. Za razumevanje življenjskega sveta je zato treba upoštevati osebne izkušnje prebivalcev ter materialne, stanovanjske in družbene pogoje njihovega bivanja.

7. Uporabljena literatura

Adresar mesta Ljubljane in okolice. (1928). *Adresar mesta Ljubljane in okolice*. Ljubljana: Adana. Pridobljeno 15. 8. 2025 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-KRMQICCG

Bahovec, I. (2005). *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*. Ljubljana: NUK.

Baš, A. (1952). K stavbnemu in zemljiškemu značaju Ljubljane v franciscejskem katastru. *Slovenski etnograf, 5*, 76–100. Pridobljeno 12. 7. 2025 s http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-VMYBIDYP

Bleiweis, J. (ur.). (1851). *Kmetijske in rokodelske novice, 9*. Ljubljana: Jožef Blaznik. Pridobljeno 7. 7. 2025 s http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-PHSRICDU

Blunt, A., & Dowling, R. (2006). *Home*. London: Routledge.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Cohen, A. P. (2013). *The symbolic construction of community*. London: Routledge.

Elektro Ljubljana. (2009). *Naj bo luč – 110 let elektrifikacije Ljubljane*. Pridobljeno 12. 7. 2025 s https://www.elektro-ljubljana.si/obvestila/ArtMID/920/ArticleID/1101/naj-bo-luc---110--let-elektrifikacije-ljubljane

Ferle, M. (1994). Hiša št. 3: poskus mikroraziskave v Ljubljani in njenih stanovalcev v 19. stoletju. *Etnolog. Nova vrsta, 4*(55), 99–117. Pridobljeno 10. 7. 2025 s https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/0354-0316_4_ferle_hisa.pdf

Flaker, V. (2003). *Oris metod socialnega dela*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Flaker, V. (2012). Prostor in socialno delo. *Teorija in praksa, 49*(1), 53–70. Pridobljeno 17. 7. 2025 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-1T9XZVKT

Flaker, V. (2024). *Prispevki k taksonomiji socialnega dela in varstva: temeljne operacije socialnega dela (2. del)*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Stanford: Stanford University Press.

Grebenc, V., & Šabić, A. (2013). *Ljubljanske zgodbe*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Green, L. W., & Kreuter, M. W. (1991). *Health promotion planning: an educational and environmental approach*. Mountain View, CA: Mayfield Publishing Company.

Hrovat, L. (1891). Paberki staroslovenski. *Dom in svet (Ljubljana), 4*(2). Pridobljeno 1. 4. 2025 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-3DVUYEG3

Hylland Eriksen, T. (2001). *Majhni kraji, velike teme*. Ljubljana: Založba Aristej.

Ivanc, T. (2022). *Socialna in prostorska preobrazba ljubljanske četrti Krakovo* (Diplomsko delo). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana. Pridobljeno 10. 4. 2025 s https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=156494&lang=slv

Kos, M. (1955). *Srednjeveška Ljubljana: topografski opis mesta in okolice* (Knjižnica »Kronike« časopisa za krajevno zgodovino, zv. 1). Ljubljana: Kronika.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Blackwell Publishing.

Marin, R. (2026, 5. 4.). *Velikonočna groza: Ljubljana leta 1895 in zgornje Posočje leta 1998*. Pridobljeno 1. 6. 2026 s https://svet24.si/novice/slovenija/velikonocni-potres-ljubljana-1895-posocje-1998-1890574

Matelič, A. (1933). *Adresar mesta Ljubljane in okolice*. Ljubljana: Tiskarna Grafika. Pridobljeno 10. 4. 2025 s https://www.sistory.si/publication/1129

Mesec, B. (2023). *Kvalitativno raziskovanje v teoriji in praksi*. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize.

Miloševič Arnold, V., & Poštrak, M. (2003). *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.

Ministrstvo za kulturo. (b.d.). *Evidenca v registru kulturne dediščine Slovenije*. Pridobljeno 15. 7. 2025 s https://geohub.gov.si/ghapp/giskd/?showLayers=MK_EVRD_6832&query=MK_EVRD_6832_0%2CEID%2C1-05644

Nekdanji krakovski ribiči ob Ljubljanici [fotografija]. (1908). *Dom in svet (Ljubljana), 21*(9). Pridobljeno 7. 7. 2025 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-VPRVHXF5

Odlok o razglasitvi Krakova in Eipprove ulice za kulturni in zgodovinski spomenik. (1986). *Naša komuna – delegatska priloga, 23*(6). Pridobljeno 1. 4. 2025 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-JDGAB7LD

Paulič, O. (2023). Še ne videna Ljubljana, drugi del. V M. Havliček, & O. Paulič (ur.), *Še ne videna Ljubljana: drugi del* (str. 6). Samozaložba avtorjev. Pridobljeno 7. 7. 2025 s https://www.utzo.si/wp-content/uploads/2024/04/Še-ne-videna-Ljubljana-drugi-del-compressed.pdf

Petelin, D. (2017). Raziskovanje vsakdanjega življenja: socialistični vsakdanjik in zgodovinopisje. *Prispevki za novejšo zgodovino, 57*(2). Pridobljeno 11. 7. 2025 s https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-OVXXVKEP/43f7bc36-d76e-4a91-9333-44bb9dcb901d/PDF

Simoneti, M. (2014, 4. 6.). *Vrtičkarstvo se v mestu počuti doma*. Pridobljeno 13. 7. 2025 s https://metinalista.si/vrtickarstvo-se-v-mestu-pocuti-doma/

Smiciute, D., & Motiecine, R. (2020). The construction of the concept of home in the experiences of homeless people. V *Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. IV, str. 339–354). Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija. doi: 10.17770/sie2020vol4.4865

Somerville, P. (1997). The social construction of home. *Journal of Architectural and Planning Research, 14*(3), 226–245.

Studen, A. (1995). *Stanovati v Ljubljani*. Ljubljana: NUK.

Škerjanc, N. (1970). Mestna četrt Krakovo v Ljubljani: družbenogeografska analiza. *Geografski vestnik, 42*, 69–90. Pridobljeno 10. 7. 2025 s https://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/Pred1999/GV_4201_069_090.pdf

Štrukelj, J. (2016). *Predlog revitalizacije Krakovskih vrtov v Ljubljani* (Diplomsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.

Šugman Bohinc, L., Rapoša Tajnšek, P., & Škerjanc, J. (2007). *Življenjski svet uporabnika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Trnovske in Krakovske branjevke. (b.d.). Pridobljeno 12. 7. 2025 s http://trnovskazelisca.si/zgodovina_ljubljanske_trnovske_branjevke/

Urek, M. (2001). Življenjske zgodbe in njihovi pomeni: nekaj izhodišč za preučevanje pripovedovanja zgodb v socialnem delu. *Socialno delo, 40*(3–4), 119–150.

Vidali, P. (2020). *Kužna znamenja in zavetniki pred kugo*. Pridobljeno 1. 4. 2025 s https://vecer.com/kultura/kuzna-znamenja-in-zavetniki-pred-kugo-10157355

Zakrajšek, A. J. (2021). *Poklicna struktura in socialne razmere izbranih ljubljanskih ulic in trgov na podlagi popisov prebivalstva Avstro-Ogrske in Kraljevine Jugoslavije: Krakovska ulica, Šentjakobski trg in Mestni trg, 1890–1931* (Magistrsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. (2024). *Varstvo spomenikov 1951–52* (št. 8). Pridobljeno 7. 7. 2025 s https://www.zvkds.si/wp-content/uploads/2024/03/008_1960-61_varstvo_spomenikov.pdf

Šterbenc Svetina, B., Kolenc, P., & Godeša, M. (ur.). (2012). *Zgodovinski ogledi na zadnje državno ljudsko štetje v Avstrijskem primorju*. Pridobljeno 1. 8. 2025 s https://zimk.zrc-sazu.si/sites/default/files/9789612543945.pdf

Zwitter, F. (1936). *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni*. Ljubljana: Znanstveno društvo. Pridobljeno 25. 7. 2025 s https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-VPEH9WD8

ARHIVSKI VIRI

Knjižnica ZAL, inv. št. 862 Adresar za Ljubljano in njena predmestja, 1900.

SI_ZAL_LJU/0342, Fototeka, A3-011-026, *Ljubljana pred 1919 do 1945*. Ivančič, A. (1932).

SI_ZAL_LJU/0342, Fototeka, B10-036, *Zvezek Karla Čadeža – Ljubljana in predmestja, 1934–1935*. Čadež, K. (1935).

SI_ZAL_LJU/0342, Fototeka, A2-027, *Ljubljana od 1897 do 1918*. (1910).

SI_ZAL_LJU/0342, Fototeka, G6-045-002, *Predeli Ljubljane in okolica, pogledi na Ljubljano, 1897–2000*. Pevalek, L. (1918).

SI_ZAL_LJU/862, *Adresar za Ljubljano in njena predmestja*. (1898).

SI_ZAL_LJU/862, *Adresar za Ljubljano in njena predmestja*. (1900).

SI_ZAL_LJU/862, *Adresar Ljubljana*. (1907).

SI_ZAL_LJU/346/83, Fabjančič, V. (1940–1943). *Zbirka rokopisov in elaboratov: Knjiga hiš, VII. del, Krakovo*.

SI_ZAL_LJU/504/37, *Popis prebivalstva Ljubljane: Krakovsko predmestje 17* (Konskripcijske tabele).

SI_ZAL_LJU/504/237, *Krakovska ulica 21*.

SI_ZAL_LJU/504/323, *Popis prebivalstva mesta Ljubljane: Družinski list za Krakovsko ulico 21, 31. 3. 1931*. Pridobljeno 7. 7. 2025 s https://www.sistory.si/media/legacy/publikacije/24001-25000/24936/LJU_504_323_krakovska_ulica_21.pdf

SI_ZAL_LJU/471 (48), *Vprašalna pola za zgradbo: Krakovska ulica 21, Vodnik Albert*.

PREGLEDANI INDEKSI IN DELOVODNIKI, KI NISO BILI VKLJUČENI V RAZISKOVANJE

SI_ZAL_LJU/487/2/4, *Mesto Ljubljana: indeksi in delovodniki*.

SI_ZAL_LJU/487/2 (5), *Priimek Martinčič*. (1798).

SI_ZAL_LJU/487/4 (7), *Priimek Diterich*. (1815); *Priimek Podkrajšek*. (1822).

SI_ZAL_LJU/487/4 (8), *Priimek Lavrin*. (1833).

SI_ZAL_LJU/487/25 (29), *Priimek Goršič*. (1875).

SI_ZAL_LJU/487/32 (36), *Priimek Goršič*. (1881).

SI_ZAL_LJU/487/113 (122), *Priimek Vodnik*. (1928).

PREGLEDANO ARHIVSKO GRADIVO, KI NI BILO VKLJUČENO V RAZISKOVANJE

SI_ZAL_LJU/475/3, *Mestni ljudski odbor Ljubljana: industrija in obrt 1945–1955, spisi: 1225/d, 1255, 1256, 5657, 1112, 5680, 1170, 1171, 5689, 1238, 1104*.

SI_ZAL_LJU/478/1–5, *Mestni ljudski odbor Ljubljana: gostinstvo in turizem 1947–1952*.

SI_ZAL_LJU/493/REG IVB/62, *Načrt za izgradnjo hišnega prizidka, Vodnik Albert, spis št. 39550/1935*.

SI_ZAL_LJU/0226 (115, 149, 151), *Kronika o narodnoosvobodilnem gibanju v okolišu II. deške osnovne šole v Ljubljani na Grabnu*. (1945).

SI_ZAL_LJU/489/175/188–196, 197, 198, *Obrtne zadeve: imenovanje, dedovanje*.

SI_ZAL_LJU/589/657/V/4, *Občinske zadeve*. Spis ni ohranjen.

SI_ZAL_LJU/487/414 (465–468), *Spis 15353*. Pregled spisa po najdbi priimka v delovodniku.

SI_ZAL_LJU/746/3086, *Obrtna listina*.

8. Priloge

8.1. Merski instrument: smernice za intervju s sedanjim lastnikom

UVOD

1. Kako in zakaj ste postali lastnik hiše na Krakovski ulici 21?

2. Kaj vas je pri hiši najbolj pritegnilo?

HIŠA IN UPORABA PROSTORA

3. Kakšno je bilo stanje hiše ob prevzemu?

4. Katere spremembe ste izvedli?

5. Kako danes uporabljate hišo?

VSAKDANJE ŽIVLJENJE

6. Kako bi opisali življenje v hiši danes?

7. Kakšen pomen ima lokacija hiše za vaš način življenja?

8. Ali življenje v Krakovem vpliva na vaše vsakodnevne navade?

KULTURNA ZAŠČITA

9. Kako ste doživeli omejitve oziroma možnosti zaradi statusa zaščite?

SKUPNOST

10. Kako bi opisali sosedske odnose danes?

11. Ali opažate spremembe v prebivalstvu ali značaju soseske?

SPREMEMBE ŽIVLJENJSKEGA SLOGA

12. Kako po vašem mnenju danes ljudje živijo drugače kot nekoč?

13. Ali menite, da se je funkcija hiše skozi čas spremenila?

ZAKLJUČEK

14. Kaj želite ohraniti?

15. Kaj bi bilo smiselno spremeniti?

8.2. Pisni intervju s sedanjim lastnikom

1. Kako in zakaj ste postali lastnik hiše na Krakovski ulici 21?

Hišo sem kupil predvsem zato, ker sem iskal dom v zgodovinskem delu Ljubljane, ki še vedno ohranja človeško merilo in občutek skupnosti. Krakovo sem že dolgo doživljal kot enega najbolj posebnih delov mesta, zato je bila priložnost za nakup takšne hiše nekaj izjemnega.

2. Kaj vas je pri hiši najbolj pritegnilo?

Najbolj me je pritegnila kombinacija zgodovine, arhitekture in lokacije. Hiša ima zelo močno identiteto in zgodbo, hkrati pa stoji v mirnem okolju, le nekaj minut hoje od mestnega središča. Zdelo se mi je, da ne kupujem le nepremičnine, ampak tudi del kulturne dediščine.

HIŠA IN UPORABA PROSTORA

3. Kakšno je bilo stanje hiše ob prevzemu?

Hiša je bila konstrukcijsko solidna, vendar potrebna temeljite obnove, kot je na primer reševanje težav s kapilarno vlago.

4. Katere spremembe ste izvedli?

Vodilo je bilo čim več ohraniti in čim manj posegati. V enem delu hiše trenutno rešujem težavo s kapilarno vlago. V načrtu je prenoviti predvsem tiste dele, ki so nujni za kakovostno bivanje, pri tem pa skušati spoštovati originalne arhitekturne značilnosti hiše.

5. Kako danes uporabljate hišo?

Hiša je delno sanirana in je v dolgoročnem najemu. Določen čas sem tudi sam preživel v hiši.

VSAKDANJE ŽIVLJENJE

6. Kako bi opisali življenje v hiši danes?

Življenje je zelo prijetno. Hiša daje občutek miru in kontinuitete, ki ga v sodobnih stanovanjskih objektih pogosto pogrešamo. Čuti se povezanost z okoljem in zgodovino kraja.

7. Kakšen pomen ima lokacija hiše za vaš način življenja?

Lokacija je ena največjih prednosti. Večino poti lahko opravim peš ali s kolesom. V neposredni bližini so mestno središče, kulturne ustanove, reka in zelene površine.

8. Ali življenje v Krakovem vpliva na vaše vsakodnevne navade?

Da. Zaradi bližine vsega potrebnega manj uporabljam avtomobil. Pogosteje hodim peš, več časa preživim na prostem in bolj opažam sezonske spremembe ter dogajanje v soseski.

KULTURNA ZAŠČITA

9. Kako ste doživeli omejitve oziroma možnosti zaradi statusa zaščite?

Zaščita prinaša določene omejitve pri posegih, vendar jo razumem predvsem kot odgovornost. Lastnik takšne hiše ni le uporabnik prostora, ampak tudi začasni skrbnik nečesa, kar ima širši kulturni pomen. Po drugi strani pa zaščita pomaga ohranjati značaj soseske in preprečuje neprimerne posege.

SKUPNOST

10. Kako bi opisali sosedske odnose danes?

Soseska je še vedno precej povezana. Ljudje se poznajo, se pozdravljajo in spremljajo dogajanje v okolici. To ni samoumevno v mestnem okolju.

11. Ali opažate spremembe v prebivalstvu ali značaju soseske?

Da. V sosesko prihajajo novi prebivalci, več je tudi kratkoročnih obiskovalcev in turistov. Kljub temu Krakovo za zdaj še vedno ohranja velik del svoje identitete in mirnejšega značaja.

SPREMEMBE ŽIVLJENJSKEGA SLOGA

12. Kako po vašem mnenju danes ljudje živijo drugače kot nekoč?

Danes je življenje hitrejše in bolj digitalizirano. Ljudje več časa preživijo v službi ali na poti, manj pa v neposrednih stikih s sosedi. Po drugi strani imamo več udobja in možnosti za delo ter komunikacijo.

13. Ali menite, da se je funkcija hiše skozi čas spremenila?

Vsekakor. Nekoč je bila hiša del precej bolj samozadostnega in lokalno usmerjenega načina življenja. Danes je predvsem bivalni prostor v urbanem okolju, vendar še vedno nosi spomin na pretekle načine življenja.

ZAKLJUČEK

14. Kaj želite ohraniti?

Želim ohraniti arhitekturno identiteto hiše, njene zgodovinske elemente in značaj Krakovega kot posebne mestne četrti. Pomembno se mi zdi, da se ohrani občutek kontinuitete med preteklostjo in sedanjostjo.

15. Kaj bi bilo smiselno spremeniti?

Smiselno bi bilo iskati načine, kako zgodovinske hiše prilagoditi sodobnim potrebam – predvsem na področju energetske učinkovitosti in vzdrževanja – ne da bi pri tem izgubile svojo kulturno vrednost. Prav tako je pomembno, da se ohranja ravnotežje med turizmom, razvojem mesta in kakovostjo življenja prebivalcev.

8.3. Zapis pregledanega gradiva v arhivu[2]

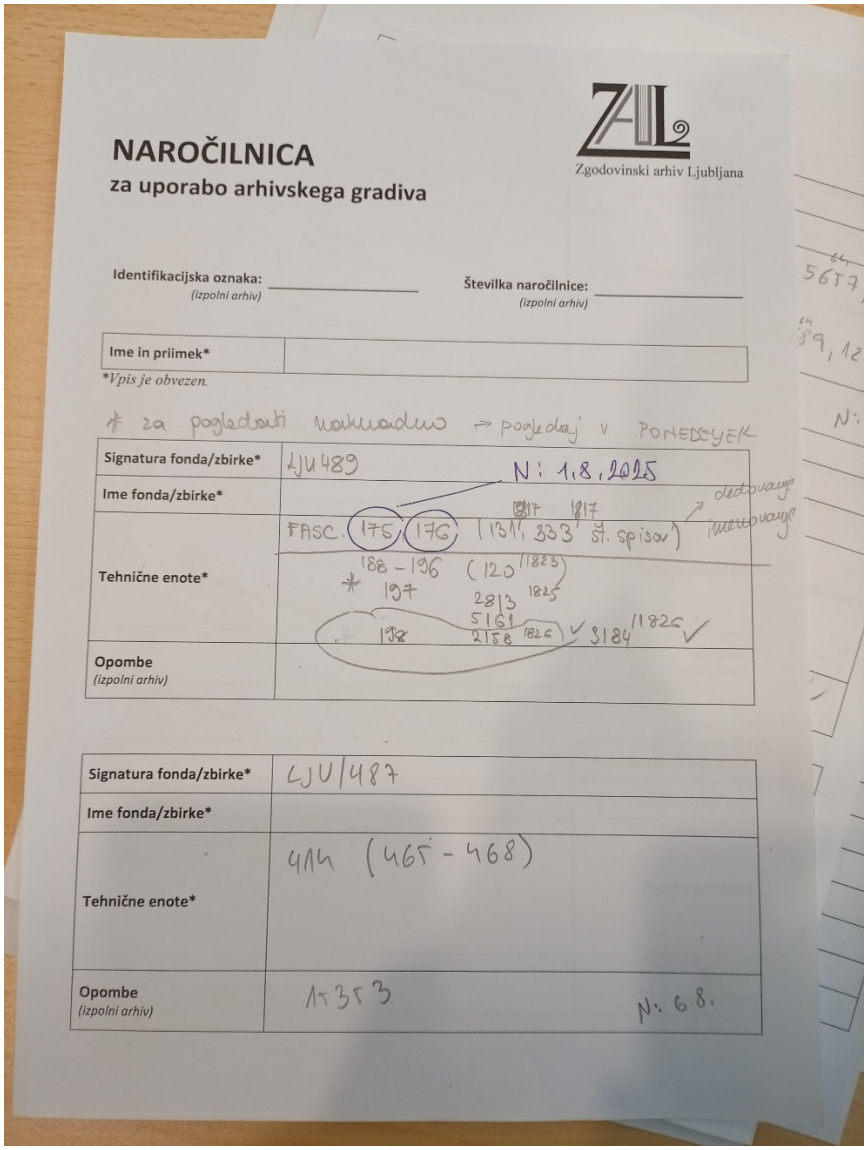

NAROČILNICA
za uporabo arhivskega gradiva

Zgodovinski arhiv Ljubljana

Identifikacijska oznaka: _____ (izpolni arhiv)

Številka naročilnice: _____ (izpolni arhiv)

Ime in priimek*	

*Vpis je obvezen.

* za pogledati naknadno → pogledaj v PONEDELJEK

Signatura fonda/zbirke*	LJU489 N: 1.8.2025
Ime fonda/zbirke*	
Tehnične enote*	FASC. 175, 176 (131, 333 st. spisov) 1817 1817 dedovanje imenovanje 188 – 196 (120 1823) * 197 2813 1825 5161 198 2158 1826 ✓ 3184 1826 ✓
Opombe (izpolni arhiv)	

Signatura fonda/zbirke*	LJU/487
Ime fonda/zbirke*	
Tehnične enote*	414 (465 – 468)
Opombe (izpolni arhiv)	15353 N: 6.8.

[2] Vse slike dostopne pri avtorici.

8.4. Prikaz adresarja iz leta 1898

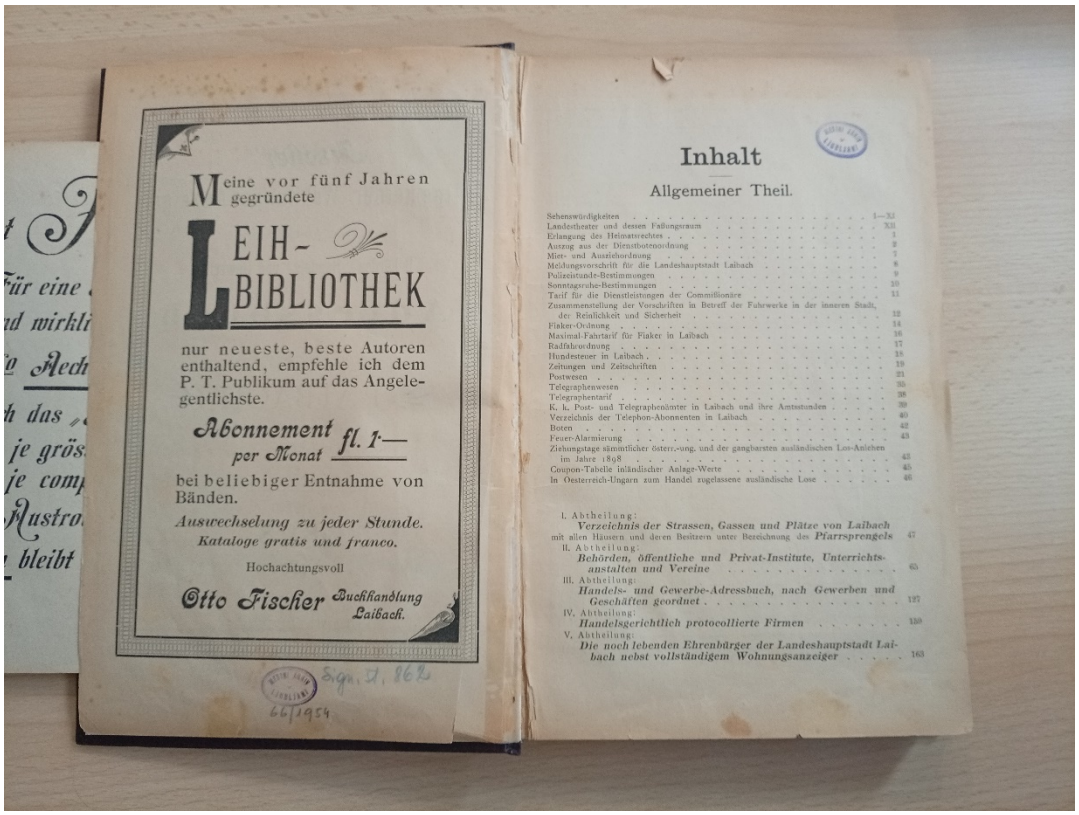

Meine vor fünf Jahren gegründete

LEIH-BIBLIOTHEK

nur neueste, beste Autoren enthaltend, empfehle ich dem P. T. Publikum auf das Angelegentlichste.

Abonnement fl. 1.— per Monat

bei beliebiger Entnahme von Bänden.

Auswechselung zu jeder Stunde.
Kataloge gratis und franco.

Hochachtungsvoll

Otto Fischer Buchhandlung Laibach.

Inhalt

Allgemeiner Theil.

Sehenswürdigkeiten . . . . . I—XI
Landestheater und dessen Fassungsraum XII
Erlangung des Heimatsrechtes 1
Auszug aus der Dienstbotenordnung 2
Miet- und Aufziehordnung 7
Meldungsvorschrift für die Landeshauptstadt Laibach 8
Polizeistunde-Bestimmungen 9
Sonntagsruhe-Bestimmungen 10
Tarif für die Dienstleistungen der Commissionäre 11
Zusammenstellung der Vorschriften in Betreff der Fuhrwerke in der inneren Stadt, der Reinlichkeit und Sicherheit 12
Fiaker-Ordnung 14
Maximal-Fahrtarif für Fiaker in Laibach 16
Radfahrordnung 17
Hundesteuer in Laibach 18
Zeitungen und Zeitschriften 19
Postwesen 21
Telegraphenwesen 35
Telegraphentarif 38
K. k. Post- und Telegraphenämter in Laibach und ihre Amtsstunden 39
Verzeichnis der Telephon-Abonnenten in Laibach 40
Boten 42
Feuer-Alarmierung 43
Ziehungstage sämmtlicher österr.-ung. und der gangbarsten ausländischen Los-Anlehen im Jahre 1898 43
Coupon-Tabelle inländischer Anlage-Werte 45
In Oesterreich-Ungarn zum Handel zugelassene ausländische Lose 46

I. Abtheilung:
Verzeichnis der Strassen, Gassen und Plätze von Laibach mit allen Häusern und deren Besitzern unter Bezeichnung des **Pfarrsprengels** 47
II. Abtheilung:
Behörden, öffentliche und Privat-Institute, Unterrichtsanstalten und Vereine 65
III. Abtheilung:
Handels- und Gewerbe-Adressbuch, nach Gewerben und Geschäften geordnet 127
IV. Abtheilung:
Handelsgerichtlich protocollierte Firmen 159
V. Abtheilung:
Die noch lebenden Ehrenbürger der Landeshauptstadt Laibach nebst vollständigem Wohnungsanzeiger 163

Sign. I, 862
66/1954

8.5. Primer raziskovanja indeksa in delovodnika (priimek Goršič)

